КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
ul. Technicka, 1.

Ч. 10.
ЖОВТЕНЬ
1938.
РІЧНИК XI.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

ЗВЕРНІМ УВАГУ НА НЕБЕЗПЕКУ.

Дуже добру річ заведено у нашому Господ. Кооперативному Часописі: періодичні огляди праці кооп. органіізаційних осередків (відділ „З орґаніз. осередків"). У цій рубриці подає канцелярія РСУК витяги зі звідомлень про працю інструкторських колеґій у кооперативних осередках. Як відомо, на тих засіданнях реферують ревізори й інструктори про стан обслідуваних кооператив. Таким чином маємо в цьому відділі ГКЧ біжучу інформацію про стан кооператив в даному моменті.

У тих звідомленнях цікавить нас в даному разі стан протиборгової акції в краю. Як стоїть ця справа, про це можемо мати уяву на основі короткого перегляду звідомлень.

Перед нами, для прикладу, два останні числа ГКЧ, 37 і 38. Щож там находимо до теми, яка нас цікавить?

Осередок Копичинці — Чортків, на засіданні інструкторської колеґії реферується: борги зросли в 35 кооперативах на 66.7%, змаліли в 5 кооперативах, на 11.6%.

Ос. Яворів: лядові борги зросли у 13 кооперативах на 12%, змаліли в 9 кооп-вах на 11,2%. Загально зріст на 3%.

Ос. Збараж: у 23 кооп-вах велике розборгування, яке дійшло до 20,3% білянсу. В цьому є 7 кооп-в, які при білянсі 1937 не мали боргів.

Ос. Підгайці: борги зросли у 34 кооп-вах на 42%, а змаліли у 10 кооп-вах на 9,3%.

Ос. Зборів: борги зросли в 12 кооп-вах на 45%.

Загляньмо до чергового випуску ГКЧ:

Ос. Дрогобич: у 21 кооп-вах стверджено зріст боргів на 33,8%, дві кооп-ви мають зменшення боргів на 2%, загально зріст на 29,5%.

Ос. Стрий: борги зросли на 35.77% з тим, що 64 кооп. мають зріст боргів (47%), а 12 спад (29,3%). Без боргів є дві кооперативи.

Ос. Городенка: 42 кооп-ви збільшили борги на 117%, а в 6 кооп-в зменшили їх на 11%, заг. зріст 94%.

Ос. Калуш: борги зросли загально на 46%, з цього 4 кооп-ви зменшили борги на 6,9%, а 22 збільшили на 66,6%.

Ос. Рава руська: не подано.

Ос. Заболотів, район Косів: борги зросли в 12 кооп-вах на 52,12%, а змаліли в одній на 25,7%.

Є у звідомленнях і відрадніші від тих вісти, про добру на загал торговельну вірність кооператив, про незлий стан книговодства, про помітне зменшення випадків товарових недостач, доволі часте є загальне збільшення торгів — але ці всі ясніші прояви притемнює чорною хмарою майже невідступна у всіх звідомленнях фраза: ,лядові борги зросли!".

Хочеться кликнути: Позір! Увага! Ворог іде! — та оклики ці вже підносилися у нас нераз і здається, уха наші вже перестають реаґувати на них.

А тимчасом — нема в дійсности ніякого річевого оправдання повищих тривожних фактів. Звичайне оправдування бідою, недостачею гроша відпаде відразу, як лиш проаналізувати наведені щойно факти. Бо гляньмо лиш: з усіх наведених районів найбідніший — це Яворів, річ загально відома. Отже зріст боргування тут повинен бути найбільший. А тимчасом справа мається якраз навпаки: відношення випадків зросту боргів до випадків зменшення тут н а й к о р и с н і ш е, і в результаті маємо всього 3% зросту, тоді як такі відносно заможні подільські райони, як Збараж, Підгайці, Зборів — мають зріст боргів на поверх 40%.

Значить — не в бідности району причина, а десь інде. Ми знаємо цю причину: це стара привичка, старі п с и х о л ь о ґ і ч н і навички, яких досі н е п е р е л о м а н о відповідною освідомлюючою роботою.

Небезпека росте. Кому дорога справа кооперації, нехай стає до змагання за правильне ведення кооперативного діла!

НАША СЕРЕДНЯ КООП. ШКОЛА.

Ревізійний Союз укр. кооператив одержав формальну концесію на ведення 3-літньої кооперативної школи ліцеального типу. Якщо не зайдуть якісь перешкоди, то з днем 1. жовтня ц. р. школа ця розпічне свою діяльність, ведучи покищо одну клясу.

Вправді програми навчання на ліцеальних школах в Польщі дають в перших двох роках навчання велику перевагу загальноосвітнім предметам, а щойно третій рік є роком спеціяльного навчання, все-ж таки має велике значіння, що молода людина, у віці 17—18 літ, попри загальноосвітні предмети втягатиметься у атмосферу господарського життя з його живими проблємами та зблизька придивлятиметься практичному кооперативному будівництву. Бо у вихованні молоді велике значіння має іменно атмосфера, в якій обертається шкільний нарибок.

Третій, спеціяльний рік навчання повинна школа використати для того, щоби молодих кандидатів вишколювати в спеціялізаціях, яких потребує наше нинішнє кооперативне життя. Нам потрібні — оскільки ходить о середньо-кваліфіковані сили: книговодців для більших зак. збут. кооператив, адміністратори і книговодці районових молочарень та кооп. банків, працівники окр. союзів, техніки товарової торгівлі і торгівлі с. г. продуктами, інструктори, пропаґандисти, врешті канцелярійні сили для всіх родів кооп. установ.

До існуючої вже молочарської школи в Стрию і с. госп. ліцея в Черниці — наш новооснований кооп. ліцей буде цінним доповненням нашого фахового шкільництва. Життя нас приневолює розбудовувати передовсім те шкільництво.

Конечно потрібна нам прим. правильна школа домашнього господарства (покищо її заступають господинські курси „С. Г."), далі механічна школа, електротехнічна, кравецька, керамічна, ткацька і под.

Треба подбати про те, щоби і наша нижча кооперативна школа в Яворові (однорічна по закінченні вселюдної школи) і наш кооп. ліцей втішалися постійною фреквенцією. Сприятиме цьому, коли наші кооп. установи, обсаджуючи вільні місця, даватимуть першенство абсольвентам кооперативних шкіл.

ЧЕКАЄ НАС ВЕЛИКИЙ ТРУД.

Згідно з опінією загального збору РСУК і дорученнями його проводу маємо приступити до нового діла: до плянового в и ш к о л у п р о в і д н и к і в к о о п е р а т и в н о - в и х о в н о ї п р а ц і н а м і с ц я х (т. зв. виховних референтів при кооперативах).

Здаваймо собі справу, що діло це не буде легке. Треба при кожнім кооперативнім орґанізаційнім осередку улаштувати наперед курс вишколу таких провідників. Потім треба буде подбати про те, щоби абсольвенти такого курсу у себе в селі (чи на передмістю) зорґанізували передовсім гурток кооп. самонавчання, треба, щоби гурток цей перейшов за цю зиму заочний курс кооперативного освідомлення. Треба врешті, щоби на тім не скінчилося, бо виховний реферат має стати осередком п о с т і й н о ї к о о п е р а т и в н о - в и х о в н о ї р о б о т и в своїм середовищі (товариські сходини, кооп. свята, бібліотеки і т. д.).

Досвід показав, що вже само урядження курсу вишколу виховних провідників натрапляє на перешкоди, бо не так легко зібрати кандидатів на курс. Тут треба щоби всі місцеві кооперативи підперли акцію осередка, вибираючи зі свого середовища найкращі одиниці на такий курс і даючи їм на час курсу матеріяльну підмогу. Бож майбутній виховний референт буде працювати безплатно, отже трудно сподіватися великого натовпу зголошень на такий курс, який як не як вимагатиме видатків від кандидата.

Справа дуже важна, але притім нелегка. Маємо однак надію, що, як інші трудні проблєми, так само і ту наша кооперація хоч поволи, своєю систематичною впертістю, розвяже.

Вишкіл „виховних референтів" це не буде одноразова акція. Це справа затяжна, на довгі роки. Що року осінню прийдеться нам повертати до неї і робити все нові курси для все нових кандидатів. Нагородою за труд тих всіх, що для цієї оправи трудитимуться, буде зростаючий рівень загальної культурности і кооп. свідомости нашого членського загалу.

Для такої цілі **варто попрацювати.**

ПОЛЬСЬКІ КООПЕРАТИВНІ ШКОЛИ.

Цієї осени урухомлюються три нові польські кооперативні школи: ліцей у Львові, однорічна школа кооп. підготови у Львові та в Пинську. Таким чином існуватимуть в державі ось такі кооперативні школи з польською мовою навчання:

1. Приватний хлопячий кооп. ліцей у Львові; 2. Приватна коедукац. кооп. ґімназія ім. Р. Мєльчарского у Варшаві; 3. Державна кооп. ґімназія в Кремянці (2-ий рік існ.); 4. Держ. 1-річна школа сіль. госп. кооперації в Наленчові (10-ий рік існ.); 5. Прив. хлопяча школа кооп. підготови 1 ступня у Варшаві (2-ий рік існ.); 6. Приватна коедук. 1-річна школа кооп. підгот. 1 ступня у Львові; 7. Прив. хлопяча школа кооп. підготови 1. ст. в Пинську.

Львівський ліцеї і однорічну підготовочну школу фірмує Т-во Кооп. Виховання у Львові, школу в Пинську — Т-во Розвитку Східних Земель.

Як бачимо, польське громадянство і публичні орґани виявляють велику ініціятиву в напрямі розбудови кооп. шкільництва, подекуди навіть може передчасну (маємо прим. деякі сумніви, чи кремянецька ґімназія і пинська підготовочна матимуть попертя у місцевого громадянства і потрібну фреквенцію; це-ж школи насаджені згори).

ПОМЕР ПРОФ. ФРЕД ГОЛЛ.

Ті українські кооператори, що мали нагоду бувати на Міжнародній Кооперативній Школі, яка відбуває свої курси кожного року, памятають доброзичливе, завжди привітне обличча професора Голла, директора і управителя тих курсів. Тому з жалем приймають до відома вістку про смерть цього правдивого кооператора.

Свою карієру розпочав Фред Голл як бюровий працівник, потім був аґентом. Свою освіту доповнив на вечірних курсах, як усі талановиті діти низів, що їм не пощастило кінчити вищі формальні студії. З такими курсами дістався на університет (у нас це неможливе, бо у нас рішає папір, а не фактичне знання), закінчив його і став професором вищої школи у Белфасті.

У 1915 році став фаховим дорадником англ. кооп. союзу в справах кооп. навчання. Був організатором славного Кооп. Семинара у Менчестері і вакаційних кооп. курсів. Він дав почин для міжнародніх вакац. курсів — згаданої уже „Міжнар. Кооп. Школи". Він був також референтом кооп. курсів при англ. союзі; на тих курсах вишколюється річно пересічно 50 тисяч учасників. Написав кілька підручників кооперації і богато статтей. Останнє видання його підручника появилося у 1937 році і здобуло в кооп. світі значну популярність.

ЗАМІСЦЬ ПОМОЧІ — ЩОБ НЕ ВИЙШЛА БІДА!

У звязку з законом про оплати від муки і каші, який увійшов в життя 5. вересня ц. р., видано додаткові пояснення. Деякі з них насовують ріжні побоювання. І так пята точка пояснень говорить:

рільник, який хоче змолоти зерно для власної потреби, має купити у солтиса „карту контролі господарського перемолу" за 10 сот. і картку цю переховувати у себе для контролі властей". Що буде, як трапиться, що картка загубиться? Далі: коли зважити, що у нас селянин не меле більшими партіями, то виходить, що для кожної партії треба купити окрему контрольну картку. Що буде, як поліція почне квестіонувати, чи дана карта відноситься до останнього перемолу? Кілько з того може вийти тягання селян по протоколах, конфронтацій з млинарем і т. д.? Взагалі, для власти, яка захоче докучити селянинові, тут багато можливостей.

Шеста точка говорить, що ані рільник, ані сільський зарібник не мають права міняти муку за хліб у пекарнях (виїмок становлять кооперативні пекарні). Сема точка забороняє хліборобам продавати хліб власного випіку (з муки неоподаткованої). Коли би трапилося, скажім, що до господаря зайде подорожній і купить в нього хліба, то, при злій волі, може на селянина впасти халепа у виді доходжень, слідств, платничих наказів і т. д.

Можна побоюватися всякого, при відомих наших відносинах. І тому, до критичних уваг про сумнівну доцільність самих оплат від муки і каш, долучуються ще побоювання, чи нові зарядження не принесуть селові замісць полекші у виді вищих цін, нових докучливих прикростей.

РОЗМІРИ ПОЛЬСЬКОГО ЕТАТИЗМУ.

Журнал „Політика Ґосподарча" у ч. 67—68 подає:

Участь держави в продукції вугля становила в 1936 році більше-менше 19%, в перерібці нафтової ропи 19,5%, в продукції соли 84%, потасових солей 100%, в продукції каменоломів 32%, в залізному гутництві 55%, а коли дочислити ще й ті підприємства, де держава має переважну участь, то 70%, в продукції залізооброблюючих машин 29%, в летунському промислі 100%, в хемічному 20—25%, електротехнічному 12,5%, у вирубі ліса 47%, у тартачній продукції 17%, в експорті тартачних матеріялів 39%, в експорті збіжжя 32%.

Окрім того держава заанґажована в інших ділянках господарства, де участь її дещо менша.

Державні підприємства втішаються ріжними вигодами, передусім тим, що мають першенство при доставах для самої держави. У 1936 році Польмін мав 90% достав для міністерства військових справ, 60% достав міністерства шляхів і 20% достав для монополів соли і спірту.

ДЕЩО СТАТИСТИКИ.

Найновіше видання „Рочніка статистичн"-ого (1938 р.) подає між іншим:

Споживання нафти в Польщі на одного мешканця в 1929 становило 4,4 кґ, в добі найтяжчої депресії, у 1933 році, 3,3 кґ, в дальших роках: 3,5, 3,6, 3,7, а у 1937 році — 3,9 кґ.

Споживання цукру: 1929 рік — 11,9 кґ, 1933 — 8,6 кґ, 1937 р. — 11,2 кґ.

Споживання соли: 1929 р. — 9,9 кґ, 1933 — 8,4 кґ, 1937 р. — 8,4 кґ.

Споживання спірту (консумційного): 1929 рік — 1,6 л. на мешканця, 1933 — 0,8 л., 1937 рік — 1,1 літрів. (В т. зв. південних воєвідствах — 0,6 літрів).

Споживання тютюну: 1929 рік — за 23 зл. на мешканця, 1933 — за 15 зл., 1937 — за 15 зл. (у східних воєвідствах 7 зл., у південних 16 зл.).

Споживання сірників: 1929 рік — 368 (?) штук на мешканця, 1933 р. — 560 штук, 1937 рік — 456 штук.

Як бачимо, поважні зміни зайшли в консумції цукру і спірту, де кріза принесла була сильне зменшення споживання; в останні роки спотреба тих артикулів наближається до рівня з 1929 року. Повільніше підноситься спотреба нафти. Що до тютюну, то годі щось сказати, бо спотреба його подана не у кількости, тільки у грошевій вартости, а як відомо, ціни тютюневих виробів підлягали змінам. В кожнім разі є фактом, що грошевий видаток на тютюн не збільшився від 1933 року, це би вказувало на те, що реальна закупочна сила населення мимо поправи цін рільних плодів — остала та сама.

Споживання хлібових збіж на 1 мешканця виносило у 1934 році 256 кґ (за „Політикою Ґосп."), а у 1937 році 219 кґ. Тут помітне зменшення консумції, яке може бути наслідком зменшення врожаїв збіжа (у 1934 році 85.444 тис. сотн., у 1937 році всього 75.640 тис. сотн.) і піднесення цін. Зате піднеслося в останніх роках споживання мяса: пересіч споживання на 1 мешканця була 1929—1932 рр. 18,7 кґ, а в рр. 1933—1937 — 19,6 кґ.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Колєктивізація сільського господарства в Совєтах

II. Колєктивізація совєтського села*).

Процес загальної колєктивізації совєтського сільського господарства, що почався в 1929 р. і закінчився у 1935 р., ішов зиґзаками. Це треба пояснити тим, що більшовицька влада переводила свій плян цеї колєктивізації з великим імпетом, безпощадно й послідовно, змагаючи до загарбання в свої руки як найбільших запасів збіжжя, і що селянство протиставляло цьому свою силу й опір.

Для прискорення колєктивізації центральна влада почала висилати на село так зв. бриґади партійців. На початку 1930 р. вислано одноразово на село армію 25.000 членів партії, здебільша робітників, а відтак стотисячний відділ із кадрів червоної армії.

*) Поч. гл. в ч. 9. »Кооп. Респ« за б. р. — Ред.

В кінці цього року змобілізовано ще 20.000 досвідчених працівників з поміж сільської бідноти й середняків, які кинено, як керівний персонал, скрізь там, де повстали нові колхози. Так у боротьбу з селянином кинено на село кількасот тисячів людей.

Через колєктивізацію села більшовицька влада надіялася значно поширити не тільки збіжеву господарку, але й управу промислово-технічних рослин, як: бавовни, льну, конопель, цукрових буряків, тютюну і т. д. При цьому виходила вона з заложення: 1) більша скількість селянських господарств, злучених у колхоз, повинна автоматично збільшити скількість надвишок „товарового" збіжжя (призначеного на продаж і експорт); 2) колхози в великій мірі піднесуть хліборобську культуру, а вслід за цим збільшиться урожай і видатність засівів; 3) людську силу, як і інвентар, можна буде експльоатувати раціонально на великих просторах управної землі. Ці заложення були на місці. Поминули в них однак тільки факт: влада не числилась із тим, як до справи поставляться самі колхозники, себто самі селяни, ще вчера загнані силою в колхози. Влада приймала, що колхозник працювати ме таксамо господарно та в поті чола в колхозі, як ще вчора на свому господарстві. Рахунок цей, як побачимо, недописав.

Велику вагу прикладала більшовицька влада до машин. Вірили, що машинізація колєктивних господарств принесе просто чуда. Тяжкий плуг, трактор, комбайни, машинова косарка, жниварка, молотілка і т. д. мали зробити цілий переворот у хліборобській господарці. Особливуж вагу привязували до тракторів. Влада з початку спроваджувала їх з Америки. Відтак почала розбудовувати на велику скалю власні фабрики тракторів та орґанізувати по селах машино-тракторні стації (МТС), багаті у всякий складний господарський інвентар, що за оплату мали ним послугуватися колхози.

Що до колхозів, то їх було ще в 1928 р. три типи: 1) комуни, в яких увесь прибуток кожного поодинокого члена ставав загальною спільною власністю, 2) артілі, в яких тільки головні засоби продукції (земля, господарські будинки і ввесь живий та мертвий інвентар були загальною власністю і 3) този (товаріщества общественнаво землепользованія), в яких тільки управа землі відбувалася спільно. Този, а навіть артілі, були лише перехідною формою до комун, як упривілєйованої форми. Показалося однак, що ця форма не дуже відповідала селянській психольоґії, що вона надибала на опір селянства так, що влада, боячись наслідків цього, згодилась на артіль, як на основну й головну форму колхозу.

В добі воєнного комунізму, коли більшовицька влада була ще слаба й непевна свого завтра, а фінансова її поміч для колгоспів була дуже слаба, картину розвитку колхозів в европейській Росії подає нам така таблиця:

	Комуни	Артілі	Този	Разом
При кінці 1918 р.	1.130	254	—	1.384
„ „ 1919 р.	1.798	3.608	627	6.133
„ „ 1920 р.	1.504	6.956	850	9.310
В марті 1921 р.	1.227	8.777	907	10.911

В добі НЕП-у (1921—1927), — порівняльно, — колхозний рух занепадає. Більшовицька влада ним майже цілком не інтересувалася. Число колхозів в европейській Росії і число їх членів виносили:

	Колхозів	Членів
1924 р.	11.527	557.800
1925 р.	12.076	604.900
1926 р.	11.940	586.500

Оживлення колхозного руху під впливом комуністичної пропаґанди проявляється доперва в 1928 р. На 15.265 колхозів — в першій половині цього року — було 2,9% комун, 26,1% артілів і 71% тозів.

Такий був розвиток колхозного руху і його стан на передодні третьої доби. Підкреслити треба, що члени колхозів рекрутувались головно з селянської бідноти та напливового міського елєменту.

Вже в 1927 держава починає видатно фінансувати колхозний рух. В 1927—8 р. видала вона на цю ціль 76 міліонів рублів, в 1928—9 р. — 170 міліонів р., в 1929—30 р. — 473 м. р., а в 1931 році один міліярд рублів. Ці грошеві застрики вертали до державної каси в податках, що їх влада накладала на селянство та стягала їх у натур. продуктах.

Знаємо вже причини, задля яких більшовицька влада рішилася змінити свій курс аґрарної політики та перейшла до загальної колєктивізації совєтського села. Дня 6. І. 1930 центральний комітет К. П. рішив перевести ліквідацію кулаків, як кляси. Постанову Ц. К. затвердив XVI з'їзд КП., підкреслюючи історичне значіння постанови. На підставі цих рішень переведено несамовиту операцію „розкулачування" совєтського села, себто ліквідацію заможного селянства.

Яковлєв, совєтський міністр хліборобства, висилаючи в січні 1930 р. 25.000 армію партійців на село задля прискорення колєктивізації і знищення кулаків, перед виїздом на село, поучував їх: „Кулака позбавлюється цілком землі або приділюється йому шматок гіршої землі поза межами колхозного обшару. Конфіскується йому ввесь інвентар і господарські будинки, які забирає колхоз та поміщує у великих його стайнях. Позбавлюється кулака права піддержави землі й одночасно ізолюється його. Часто засоби ці не вистачають. Кулаки, позбавлені підставових засобів свого існування, з розпуки поповнюють самовбивство або беруться за підпали, як засоби самооборони. В цих випадках акція проти кулаків переходить до компетенції судів, що з ними полагоджують справу безпощадно".

Ще в 1928 р. нараховувала совєтська статистика 5% „кулацьких" господарств. Ці кулаки засівали більш як 15 міліонів га і випродуковували около 120 міліонів сотнарів збіжжя річно. Ввесь їх маєток оцінювано на поверх міліярд рублів. Цілу цю соціяльну ґрупу на селі в добі колєктивізації знищено й зліквідовано. Самих

кулаків або висилали до концентраційних таборів[1]), або на Сибір, або просто розстрілювали на місці. Сконфіскований маєток кулаків переходив на підставі рішення Ради нар. комісарів з 1. II. 1930 на власність колхозів.

Не дивно, що колхозний рух росте тепер просто рапідно.

В перших 3 місяцях 1930 було колхозів у тисячах:

20.I.	1.II.	10.II.	20.III.	1.III.
59,4	87,5	103,7	108,8	110,2

У тих самих речинцях загнано до колхозів селянських господарств (в міліонах і відсотках у відношенні до цілости селянських господарств):

4,4	8,0	10,9	13,7	14,3
16,9	32,5	42,4	52,7	55,0

На протязі тихсамих 40 днів, себто від 20 січня до 1 березня 1930 р., скільність управної землі й рогатої худоби колгозів виносила (в міліонах га і міліонах голів):

	20.I.	1.II.	10.II.	20.II.	1.III.
управної землі	31,2	52,8	69,8	82,6	87,9
рогатої худоби	0,4	2,8	5,7	8,6	9,4

Ці цифри дійсно заворотні. На протязі 40 днів, що до них відносяться таблиці, кожного дня прибуває 1445 колхозів з 246.780 селянськими господарствами, з 1.415,770 га селянської землі і 224.675 штук рогатої худоби.

Маслов ілюструє ліквідацію кулаків многими прикладами. Ось оповідання українського заможного селянина з полтавської ґубернії, як його позбавили землі й пустили голого:

„В 1926 р., оповідає наш дядько, мав я сто десятин. Був із землі пожиток і для мене та для держави. В 1927 р. мене притиснули. В 1928 цілком здусили, а в 1929 заорав я всього 7 десятин. Зібрав я 500 пудів збіжжя, а податку в натурі наложили 600 пудів. Докупивби, щоби тільки не чіпалися, але де його купити... Тоді сказали мені, що злосно не плачу податку та приступили до продажу мого маєтку... Продали коні, корови й бричку. Все за пів дармо. Дивився я на це і думав, що серце мені трісне... Лишилася ще шкапа. Думаю собі, може дам собі з нею раду. Аж тут приходять і кажуть, щоби йти орати поле сусіда, що записався до бідноти. Зорав я йому, а власна земля чекає. Не стало терпцю мені. Пішов я до сільської ради і вирікся власної землі. Та цього мало. Приходять тоді до мене й кажуть: маєш ще залеглости. Плати! „Не маю з чого платити" — відповідаю. „Продамо хату!" І продали. Давніше мав сто десятин землі й був корисним грома-

---

[1]) Концентраційні табори (»табори смерти«) містилися спершу виключно на соловецьких островах Білого моря. Коли вони не вистарчали, перекинули їх ще на терени архангельської і олонецької ґуберній. У міру поступів колєктивізації сіть цих таборів поширено по всій Росії та Сибіру. Засланців перевозили туди поїздами, спершу у ваґонах IV кл. а відтак товаровими, замкненими, літом без води, зимою без печей. Смертність засланців у цих поїздах була так велика, що селяни слушно називали їх »поїздами смерти«. В пресі за 1930 подавали скількість засланців у »таборі смерти« на 3—8 міліонів душ.

дянином для держави. А тепер став ворогом... Орати — не орю, сіяти — не сію і в грудях кипить... Що ж зроблю? До праці не приймають. Красти не вмію. Лишається тільки дібрати до горлянки. А родина? А діти малі?...

Маслов подає теж цілий ряд прикладів як „партійці" аґітували за колєктивізацією, на підставі виписок з „Правди" і „Ізвєстій". Ось важніші:

„Кооперативний інструктор скликав збори селян (у томській окрузі, західнього Сибіру) і тримаючи в руках два аркуші паперу запропонував селянам покласти свій підпис або на однім, або на другім. На одному аркуші було коротко написано: „До Нариму" — себто на заслання. На другому: „До Колхозу". Вибирайте, чого душа бажає" (Правда 17. III. 1930).

Або знова в красноярській окрузі середнього Сибіру: „Чи знаєш постанову XV плєнуму партії та XVI партійної конференції? Як не підеш до колхозу, поїдеш разом із кулаками". (Ізвєстія, 24. III. 1930).

У давній волинській губернії, в окрузі новоградволинській, за вступленням до колхозу аґітували так: „Хто не бажає собі стати членом колєктиву, того разом із кулаками пошлемо на Соловки". (Правда, 1. III. 1930).

Темпо колєктивізації, а що за цим криється, надужиття, насильство, репресії, заслання й розстріли довели на селі до домашньої війни. Село стратило спокій і рівноваґу. Починаються вбивства більшовиків на селі, підпали колхозів, нищення худоби, псуття машин та інвентаря. Війна ця знаходить відгук у армії. Адже ж служать у ній головно селянські сини. Армія починає негодувати. Незадоволення перекинулося навіть до ҐПУ і в Політбюро, де прийшло до гострого конфлікту між приклонниками й противниками „соціялістичної атаки на село". Побідили останні. В наслідку цього появилася у „Правді" з 2. III. 1930 облудна стаття Сталіна п. з. „Про заворот голови з причин поступів", у якій „ґеніяльний" вожд виганьбив місцевих комуністів за те, що допускалися „заломань і викривлень" партійної політичної лінії. А одночасно влада видала закон про орґанізацію колхозів та наказувала творення від тепер виключно артілів.

Стаття Сталіна і закон викликали на місцях дезорієнтацію. Колхозний рух почав дещо слабнути.

В червні й липні 1930 р. відбувся XVI зїзд КП., який заакцептував дотеперішню політику „загальної колєктивізації та ліквідації кулаків як суспільної кляси".

В грудні 1930 р. процент сколєктивізованих господарств знова піднісся. В цьому місяці партія рішає довести колєктивізацію в 1931 р. у збіжевих районах (головно на Вкраїні) до 80%, у менш важних збіжевих районах до 50%, в бурякових і бавовняних районах до 50% і в консумційних районах до 20—25%.

Рішення це виконано. В дні 1. X. 1931 р. Росія числила 211 тисяч колхозів з 13 міліонами селянських господарств, а процент сколєктивізованих господарств виносив 52,7%. До жовтня 1932 р.

число колхозів зросло до 217.000, число сколєктивізованих господарств до 14,9 міліонів, себто до 61,5%. Повний розвиток колєктивізації припадає на рр. 1932—1935.

На XVII зїзді (1934) КП. Сталін заявив: „Колхози остаточно й безапеляційно побідили!".

НАСЛІДКИ ПОВОЄННИХ ФІНАНСОВИХ РЕФОРМ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ЖИТТІ АНҐЛІЇ*).

Вплив на ціни. Цінова проблема відограє в повоєнних грошевих реформах велику ролю. Ми бачили, що позитивний вплив грошевого фактора на ціни був здебільша тимчасового характеру. З більшим чи меньшим спізненням номінальні ціни зростали, а цим компенсували всякій вислід девалюації грошевої одиниці. Инакше кажучи, внутрішні, виробничі ціни, в золоті, повертались до рівня світових цін, або — в найкращім разі — були дуже близькі до нього.

В анґлійській девалюації виявилось щось нового, бо номінальні ціни зростали дуже помаленько, а ціни в золоті виказали тенденцію до зниження і то тривалого. Протягом перших двох літ по девалюації (від 1931—33) курс фунта впав на 30%, а ціни знизились — за той же час — лише від 2 до 5%. Від 1933—36 ціни незначно зросли: з 87,6 на 95,2 (індекс „Statist"). На загал, по пяти літах девалюації номінальні ціни зросли лише на 13%, в той час як фунт втратив на вартости 40%. При тім ціни в золоті впали на 31% (з 96 в 1931 на 65 в 1936). На анґлійські ціни цього часу вплинула не лише девалюація фунта, але й світова економічна конюнктура (тенденція до зниження цін, завдяки довготривалій економічній кризі).

Вплив грошевого фактора на ціни в Анґлії був не раптовий, а постепенний, не тимчасовий, а тривалий, що глибоко відріжняє анґлійську від інших прикладів девалюації. Така головна характеристика анґлійської грошевої реформи пояснюється багатьма складниками, головно психольоґічного й фінансового порядку. В усіх інших державах, які практикували девалюацію, страх споживача перед зростом цін, страх з інфляції з причини дефіциту державного буджету, впливами на раптовий зріст номінальних цін. В той час як у Анґлії при всіх цих факторах проявився специфічний партикуляризм, котрий дав протилежні наслідки: незначний зріст (майже сталість) цін в національній валюті, та їх знижку в золоті. Психольоґія анґлійців була найбільшим позитивним фактором в цілому успіху грошевої реформи. Анґлієць не кидався в 1931 р. до закупу товарів зі страху, що фунт впав; він ясно й твердо приняв до серця метаморфозу: це не фунт ст. відділився від золота, а золото відділилось від фунта ст.; золото — звичайний товар, а фунт ст. мірило цінности; це не фунт міняється в своїй вартости, а золото... В цей час всі зміни в курсі фунта по відношенню до золота вважаються за зміни золота до фунту ст. Глибока віра анґлійця в силу Ґеліафа („Galilée à rebours" після слів економіста M. Wolff'a) перебороли вікову традицію.

Вплив на фінанси. В повоєнних девалюаціях вплив грошевих реформ на фінанси держави йшов віа зріст національних цін і звязане з ними оживлення торговлі й промислу. Держави користають тоді більше з посередніх податків, ніж з прямих. Буджети в цих державах вирівнюються по девалюації, а не перед нею, бо влада не відважується збільшувати податки. »Анґлія, — писав Sir Walter T. Layton, директор „The Economist" — відступила від золота після того, як привела свої фінанси до рівноваги, а не навпаки«. Відомо, що в 1931 р., — M. Snowden, в той час міністр фінансів, — не зважаючи на тяжку ситуацію Анґлії, зменшує платню державним урядовцям, видатки на безробітних, підвищує тарифи, а — головно — збільшує прямі податки (income taxe на 25%; supertare на 10%), щоби довести буджет

---

*) З циклю »Сучасна Анґлія«. Дальший тяг праці тогож автора (гл. 9 ч. »К. Р.« ст. 273).

держави до рівноваги. Оздоровлення фінансової ситуації Анґлії, досягне завдяки прямим податкам і саможертві (анґлійці в 1931 р. добровільно зносять золото до анґлійського банку, вплачують н а п е р е д податки) — утворює сприяючу атмосферу для грошевої реформи. Влада, користаючи з надміру готового гроша, знижує процентову стопу, переводить масову консолідацію державних позичок (короткотермінові перемінює в довготермінові). В червні 1932, себто заледви по році грошевої реформи, — Анґлія переводить конверсію великої воєнної позички (War Loan, загальна сума якого виносить 2 міліярди ф. ст.) з 5% на $3^1/_2\%$, чим досягає економії 30 міл. ф. ст. річно. Така політика приводить до того, що, невважаючи на загальний зріст державних позичок (з 7529 в 1931 на 7916 міліонів в р. 1936), — процентовий тягар зменшується (з 291 в 1931 на 210 міл. ф. ст. в 1936). Буджети держави з дефіциту (в 1931 — в 24 міл. ф.) виказують не тільки рівновагу, але й значні реальні надвишки (в 1933/34 — приміром — 42 міл. ф. ст.). Просперуюча фінансова ситуація, дає змогу Анґлії призначити кольосальні суми на народню оборону, про що буде згадано при обговоренню буджету Анґлії на 1938/39 рік.

Вплив на кредитову політику. Поруч з доброю фінансовою господаркою посилюється кредитова політика Анґлії. Повна рівновага державного буджету, сталість цін, абсолютний внутрішний спокій, викликали масове довіря до фунта ст.: капітали приплпивають до Анґлії зі всіх країн. Користаючи з цього, Анґлія повертає до своєї традиційної політики: дешевого й широкого кредиту. Від 1925 до 1931 р. есконт анґлійського банку був в середнім 4%. В 1931 — підчас відступлення від золотої системи — есконт підвищено на 6%, а потім постепенно доведено до 4%. В 1932 р. анґ. банк знижує свій есконт з $3{,}5\%$ на 2% (найвищий від 1897 р.), який до нині залишається в силі. Примінення такого низького есконту протягом більш пяти літ (без перерви) свідчить про сталість кредитової політики й надмір готового гроша.

Процент на вклади, 2% в 1931 р. паде на 0.50%, починаючи від 1933. Короткотермінові позички з $5^1/_2\%$ (в 1931) на $0{,}78\%$ (в 1934) і на 0,50 від 1937. Довготермінові позички рівнож: з $4{,}68\%$ (в 1931) на $3{,}38\%$ (починаючи від 1935). На загал процент всіх позичок знизився від 30% до 70%!

Досягнення таких результатів на полі кредитової політики пояснюється цивільним духом анґлійців, які стоїчно — без ніяких протестів — переносили всі жертви-невигоди з конверсій. Рішаючу ролю в успіху грошевої політики відограє диссоціяція між кредитовою а валютовою політикою. За валютовою політикою стежить тепер Реґуляційний фонд зі своєю методою дириґування. Анґлійський банк звертає цілу свою увагу на кредитову політику: при встановленню відсотка керується більше економікою краю, ніж курсом валют, що дає можливість уникати того протиріччя, котре помічалось від 1925—1931 р. З приверненням довірря анґлійський банк легонько доходить до повної мобілізації гроша й зменшення тезаврування. До того ембарґо (заборона чужих емісій в Льондоні; виключення дуже рідкі) поруч з постійною рівновагою державних буджетів настільки зкріпили кредитову політику Анґлії, що вона стала не тільки найсильнішою в світі, але й найліберальнішою.

Таким чином Анґлія, завдяки девалюації фунта ст., дійшла до стабільности номінальних цін, зниження цін в золоті та поширення й удешевлення кредиту. Це все — річ зрозуміла — знайшло свій відгук; вплинуло на промисловість і торговлю.

Вплив на промисловість. Анґлійська промисловість користає меньше з курсового діспаритету (як то було вище згадано), ніж з широкої кредитової політики. Сталість цін і заробітньої платні — від 1931 до 1933 платня зменшилась на $2{,}8\%$; рівнож від 1933 до 1936; від 1936 платня зростає, але дуже помаленько з 96 на 99 в 1937) — творять добру базу для промислової калькуляції. Всі галузі промисловости краю стали від 1931 р. на шлях просперування, який ще до нині продовжується. Загальний індекс промислової продукції (поза 100 = 1924, Landon and Cambridge Economic service) з 108 в 1929 паде на 82 в 1931, а від 1932 постійно зростає: на 88, (1933) на 98, (1934), 106 (1935), 116 (1936) і 124 (1937). Найбільший зріст продукції виказують: металурґія, текстиль, хемікалії, ґаз і електрика. З покращанням промислового

зменшується число безробітних (з 20% загального числа побираючих в 1931 підмогу воно паде до 11% в 1937).

Вплив на торговлю. В повоєнних девалюаціях оживлення торговлі було головним здобутком — під впливом високих курсів чужих валют наступає звишка національних цін, зисків і збільшення експорту. В Анґлії оживлення торговлі було цілком відмінне.

Відомо, що в 1931 р. Анґлія змінила свою торговельну політику: з ліберальної країни стала протекційною. Після столітнього практикування (з двома лише виключеннями: в 1915 р. так зв. протекціонізм Mac-Kenna, і в 1921 — закон про рятування індустрії) доктрини Cobden'a Анґлія від неї відмовилась і завела митні тарифи (законами: abnormal mportation Act з 20. XI. 1931 р. і import Duties Act з 29. II. 1932). Вона відмежувалася від світу (головно від Европи), але домінії (після імперської конференції в Ottawa — VII — VIII — 1932) дістають полекші, так зв. preference imperial. Така торговельна політика Анґлії посилює лише тенденцію всіх експортових країн продавати до Анґлії (зогляду на їх потребу в девізах) за кожду ціну.

Держави, які належать до »бльоку £«, девалюють свої грошеві одиниці в більшій пропорції від Анґлії, а саме: Норвеґія (43%), Канада (41%), Арґентина (64%), Австралія (50%), Нова-Зеляндія (50%) і инші.

Держави, що належали тоді до так зв. »Золотого Бльоку« (Франція, Бельґія, Швайцарія, Голяндія) продають свої товари по нижчим цінам, як на внутрішньому ринку.

Держави, практикуючі контролю девіз, виявляються настільки бідними, що не можуть купувати англійських товарів.

Наслідком цього всього було певне ослаблення торговельного білянсу Анґлії. Замість збільшення експорту, — головно в перших роках по девалюації, настає його зменшення: з 390 міліон. ф. в 1931 він паде на 365 міл. ф. ст. в рр. 1932/33. В цю добу імпорт зменшується також (з 797 паде на 625 міліон. ф. ст. в 1933), чим частинно виправдує вищезгадану повоєнну теорію. Одначе від 1934 р. торговельний білянс Анґлії починає без перерви зростати (імпорт з 675 в 1933 на 1.029 міліон. ф. ст. в 1937; експорт з 367,9 на 521,6 за той же час), але дефіцити його лише збільшуються (з 258 міл. на 432 міліон. ф. ст.). Пояснюється це — в більшости зростом ввозу сирівців, котрих Анґлія потребує для просперуючої промисловости (головно її галузів, працюючих на оборону). На стороні експорту — готові фабрикати перевищують півфабрикати. Реекспорт з року на рік виказує незначне збільшення.

Загальний підсумок грошевої реформи. Таким чином бачимо, що грошева реформа Анґлії, переведена за майже виключних обставин (підчас найнижчого ступня циклю світової кризи) виявила слідуючі характеристичні риси, тобто ріжнилася від інших подібних реформ ось чим:

номінальні ціни в Анґлії, що постійно, починаючи від 1925, а головно від 1929 (від менту вибуху кризи в Америці) зменшувалися, були стабілізовані: бессу (знижку) припинено, але госса (звишка) майже не проявилась;

натомісць ціни в золоті продовжували знижкувати паралельно зі світовими цінами. Одначе девалюація фунта знизила їх під рівень світових цін;

крім того позичковий відсоток сильно знижено. Починаючи від 1931, процент в Анґлії знижується й доходить до повної сталости на найнижчім ступні, в той час, як в інших державах світу він виказує великі хитання.

Чи буде зміна теперішньої грошевої системи. На закінчення огляду грошевої реформи Анґлії з 1931 р. напрошується питання: чи можна сподіватися переходу Анґлії на золоту грошеву систему!

На економічній конференції в Лондоні в 1933 р. це питання широко дебатувалось. Його не розвязано і це привело до провалу конференції. Анґлія тоді одверто заявила, що фунт не може бути стабілізований:

1. поки стан доляра оставатиме непевний;

2. поки ріжниця між англійськими цінами і цінами американськими ділатиме в некористь Анґлії;

3. поки білянс анґльо-американського обміну ділатиме в некористь фунта, (загрожуючи, на випадок стабілізації, викликати втечу золота з Анґлії до Америки);

4. поки золоті грошеві системи, після певного вирівнання, не матимуть забезпечної будучности;

5. поки свобода й ґарантія міжнародньої торговлі не зустрічатимуть перешкод в континґентах (як напр. у Франції), в девізовій контролі (приклад — Німеччини), або в грошевім »демпінґу« (наприклад в Японії);

6. поки проблєма воєнних боргів не буде розвязана шляхом анулювання їх, або масової редукції.

Від того часу пройшло пару літ і зайшло чимало змін: доляр стабілізовано; ціни не показалися руйнуючими для Анґлії; золото припливало до Льондона..., але що найголовніше й не здійснене: не має свободи торговлі, не має спокою в світі. За той час нова грошева система дала Анґлії велику сатисфакцію: »нова система стабілізації цін висловлених в фунтах ст.«, — по виразу Мак Кенна, — показалася життєвою. »Новий Світ« »бльоку £« трансформує й диреґує своїми законами рештою світа. Одначе релятивний характер системи унеможливлює всякі передбачення. Лише реальне життя даватиме напрямні й рішатиме про остаточні форми. »Ми маємо йти, каже Н. Чемберлєн в промові перед парляментом в липні 1933, нашим власним шляхом, підчинитися інтересам нашого краю й нашої імперії«. »Фунт ст. мусить заховати — продовжує він — свою незалежність у відношенню до всіх валют — як доляра, так і французького франка«. В 1935 р. перед тим же парляментом він каже: »сама ідея стабілізації фунта тепер є недопустима«, а вже в 1936 р. він заповідає, що »настане день, коли ми прийдемо до міжнародньої грошевої системи«.

Господарське оживлення, розпочате пять літ тому в звязку з грошевою реформою (про що ми згадували вище), тривало і протягом останніх вісімнадцяти місяців.

Економічна ситуація Анґлії в р. 1937/38.

В гірничім промислі продукція заліза й сталі за 1937 р. досягала рекордових чисел в повоєннім господарстві: 8,5 мільонів тон заліза, і 13 мільонів тон сталі, що з попереднім роком дає зріст в 1 мільон тон для кожної з тих продукцій. Невважаючи на це, продукція не встані була задовольнити потреби. Звідусіль виплило: поширення національних підприємств, зменшення митних тарифів на залізо, дозвіл на ввіз чужої сталі.

Механічна індустрія виказує повне затруднення. Але автомобілева індустрія, головно „Morris", власником якої є Lord Nuffield, анґлійський Форд, — примушена була перейти на працю з чужої сталі, яка обходиться майже на одну третину дешевше краєвої. Без огляду на це, вона кульгає, завдяки зросту заробітньої платні й перешкодам, що їх поклали митні тарифи.

Значно краще працює будова кораблів, яка в 1937 р. осягнула найвищу квоту: 1 мільон тон. Біжучий рік вважається забезпеченим у замовлення. Але й тут зріст вирібних цін — головно з кінцем 1937 і початком біж. року — зменшив число нових контрактів на слідуючий рік. За 1937/38 рік прибуло до цеї індустрії 15.000 молодих робітників, які збільшили професійні кадри.

Видобуття вугілля зросло в передминулім році на $5^1/_2$ мільонів тон і в 1937 виказує 241,5 мільонів тон. Треба сказати, що добуття вугілля дізнало за останні роки великих перемін і раціоналізації. Тут тепер примінюється механічне миття вугілля, електрифікація і т. д. Одночасно трансформовано й удосконалено необхідне для промисловости й домашнього вжитку паливо з ріжних відпадків. Вивіз сирого (непереробленого) вугілля досягає найвищого ступня, не нотованого від довгих літ; спотребовання вугля тяжкою індустрією було найвище по 1924 р.

Текстильне виробництво належить до найменше просперуючих. Головною причиною цього є великі зміни цін на вовну і втрата ринків збуту бавовни — головним чином в Індії, де розвивається місцева продукція, — та велика конкуренція Японії. Далі, японсько-китайська війна спричинила втрату китайського ринку.

Будівельна індустрія в 1937/38 затруднена значно слабше, як в попередньому році. В певних містах Анґлії, як Cardiff і Gateshead, відчувається потреба в т. зв. „tradig estates" — в промислових і мешкальних будовах, але капітали здержуються від подібних інвестицій.

Хліборобство. Хліборобство Анґлії можна розглядати як виробництво. Воно є тут настільки зраціоналізовано й зінтенсифіковано, що має цілком промисловий характер. Відомо, що останніми роками Анґлія старається всіми способами піднести власну хліборобську продукцію. Нинішне хліборобство, яке затруднює 750 тисяч робітників, зробило великий поступ, але, — річ ясна — ще далеко до того, щоби Анґлія могла числити на незалежність в хліборобських продуктах. Завдяки протекціонізмові, хліб. продукти були сильно вальоризовані. Індекс цін міністерства хліборобства зі 100 (р. 1911—13) зріс на 137 (з початком 1938 р.). Робочі руки платяться тут також дорого.

Акція „marketing schęmes", — забезпечення місцевих ринків національними продуктами першої необхідности (поза картофлею) — не виправдалась. Молоко доходить до консумента в дуже високій ціні, бо посередники коштують дорого. Власного масла Анґлія споживає заледви одну десяту часть, а девять десятих довозить ізза кордону; довожене масло коштує значно дешевше від власного.

Власний хов худоби, звірят, птиці на яйця і т. д. також не виправдав себе, бо домашній корм обходиться дорого, тоді як довізний коштує рівнож о много дешевше.

Торговельна ситуація. Торговельний білянс за 1937 р. виказав пасивне сальдо 387 міліонів ф. ст. (346 міл. в 1936). Експорт осягнув найвище число (від 1930 р.) і перевищує на 12% експорт 1936 р. Це можна вважати дуже поважним успіхом, якщо приймемо на увагу, що три великі европейські держави (Німеччина, Італія, СССР) цілком замкнені, а Китай та Еспанія провадять війни. Імпорт був вищий лише на 6% від попереднього року. В імпорті, як звичайно, переважають сирівці, а в експорті фабрикати. Найцікавішим з імпорту є значне збільшення довозу напоїв: з 382 міл. ф. ст. в 1936 на 432 міл. ф. ст. в 1937, які ще в 1935 виносили 355 міл. ф. ст. Це свідчить про збільшення закупної сили населення.

Характер торговельного білянсу майже не змінився й за перший триместр 1938 р.; а саме: експорт 120 проти 121 міл. ф. ст. в 1937, а імпорт 245 і 229 за той же час; за дальші три місяці він значно погіршився. Так, що за першу половину 1938 р. торговельний білянс є значно більш пасивний, чим був за той же час в 1937 р. Тут тенденція ввозу сирівців звязаних з народньою обороною значно посилюється в некористь інших промислових, або споживчих продуктів. Тенденція зменшення реекспорту є найбільш характеристичною рисою 1938 року.

Внутрішня торговля, завдяки протекціонізму, процвітає не гірше, як в 1937 р. Життя за біж. рік значно подорожіло в порівнанню з попереднім роком.

Торговельна фльота в 1937 р. працювала добре. Тонаж чинив: 94,5 міліонів тон, тоді як в 1936 р. 89,4 міл. т.; пасажирів було перевезено 565 тисяч, а в 1936 лише 560 тисяч. Перші два триместри 1938 р. майже не змінили ситуації в порівнанню до того ж часу з минулих років.

Що до сирівців, яких Лондон вважається світовою складницею, то 1937 рік характеризується великими й неправильними хитаннями їх цін. Почався рік при дуже добрих умовах: збільшенням консумції й постійною підвишкою цін; закінчився кризою й непевною політично-економічною ситуацією; ціни впали значно під рівень цін 1936 року. Ще до нині ціни на сирівці стоять нижче від цін 1936 року.

Спад цін на сирівці є наслідком теперішньої американської кризи, яка, проявившися на весну 1937 р., була виключно внутрі-державною, але потім поширилась на всі ринки світу. Невважаючи на сильний спад цін, загальна ситуація є, — треба сказати, — більш сприяючою, як в 1929 р., тому, що світові запаси сирівців є нормальні. На осінь, коли скінчаться жнива й молотьба, може повстати проблема цін на збіжа, бо світовий врожай передбачається бути значно вищим від середнього. З головніших сирівців, ринок бавовни находиться в дуже прикрій ситуації. Приймаючи на увагу велику ролю бавовни в економічнім життю С. Д. П. Америки, цей фактор можна вважати найбільш рішаючим, що до глибини й протягу останньої депресії на ринку сирівців.

Заробітна платня зросла за останніх 18 місяців на 5%, т. то є майже на рівні 1928 р. Найбільша звишка платень припала на копальні, а відтак на промисли — механічний, текстильний, будівельний і на транспорт.

Зменшення годин праці за 1937 рік чинило в середньому $2^1/_2$ години на тиждень. Найбільший відсоток з того припадає на друкарні, доменні печі й фабрики для перерібки сирівців.

Число безробітних за 1937 р. зменшилося дуже незначно (середня сягає 1.400 тисяч. 1938 р. виказує таку кількість безробітних (в тисячах): січень 1.755; лютий 1.927; березень 1.908; цвітень 1.845 і травень 1.842, тобто значне погіршення в порівнанню з попереднім роком.

Фінансова ситуація. Торговельно-промислові підприємства виказали з 1937 р. збільшення зисків у порівнанню з 1936 р. Більшість підприємств значно посилили, — на той рахунок, — свої резервові фонди. Дивіденди виплачувались такі самі, як в минулому році.

Звіти пяти великих анґлійських банк. — „Big five"*), — які охоплюють дві третини всіх банкових операцій, нотують значне збільшення вкладів. На ринку капіталів панує надмір готового гроша. Невважаючи на це, активність Stock Exchange була й далі виразно слаба: зменшення трансакцій, песимізм панує над оптимізмом. Великий вплив тут відчувся Ню-Йорку, де панує депресія. Бесса охопила не лише державні цінні папери, але й папери приватних підприємств. Загальний індекс Льондонської біржі (після investor d' Chronicl) вирахований для 176 ріжних цінних паперів — (100 = 1923, XII) впав зі 136,8 в 1936 на 118,7 в 1937. Найсильніша знижка курсів промислових цінних паперів і сирівців (мідь, олово, цинк, каучук, нафта) припадає на останні два-три місяці 1937 р. і першу чверть 1938. Від кінця червня ситуація покращала (рівнож і в Ню-Йорку), але є ще далеко до задовольняючої.

Емісія цінних паперів за 1936/37 р. виносила 214,7 міліон. ф. ст., тоді як в 1935/36 лише 193,3 міліон. ф. ст. За першу чверть 1938 р. емісія була трохи сильнішою як за той же час 1937 р.

Буджет на 1937/38 рік, видатки якого виносили 843,8 міліон. ф. ст., — закінчився надвишкою в 29 міл. ф. ст., найвищою від 1933/34 р. Попередний фінансовий рік виказав дефіцит 5,6 міл. ф. ст.

Короткотермінові позички збільшились з 698 міл. ф. ст. на 842 міл. ф. ст.

Буджету на 1938/39 (ухвалений 26. IV. 1938) очікувано з нетерпінням. Загальна опінія була того погляду, що John Simon (Саймон), міністр фінансів, старатиметься осягти рівновагу буджету без збільшення прямих податків. Наступило певного рода розчарування, коли міністр виголосив свій проєкт. Одначе він не зустрінув найменшого спротиву, коли заявив, що королівська влада вважала необхідним збільшити податки, щоби відповісти вимогам, звязаним з народньою обороною.

Згальна сума видатків на 1938/39 рік (1.034 міл. ф. ст.) значно перевищує видатки попереднього року. Прибутки передбачуються лиш на 914 міл. ф. ст., а ріжницю мають покрити позичками. 21 червня б. р. була випущена воєнна позичка в сумі на 90 міл. ф. ст. (при 3%), яка перейшла з великим успіхом. Цивільні видатки в 1938/39 виноситимуть 450 міл. ф. ст. (421 в 1937/38), а загальна сума видатків на зброєння чи не дорівнює їй (343,2 міл. ф. ст. становлено, крім надзвичайних). В 1937/38 видатки на зброєння виносили 278,2 міл. ф. ст., а в 1936/37 — 185 міл. ф. ст.

Відомо, що Анґлія ухвалила в минулім році буджет народньої оборони в розмірі 1.500 міліонів ф. ст., розложених на пять літ. Що року певна частина з цього буджету вписується до звичайного буджету. Цим способом зберігається одноцілість буджету.

Видатки на зброєння вже в минулім році були в 5 раз більші від тих, які Анґлія мала на передодні війни. Теперішні видатки на зброєння свідчать про акцію Анґлії в цьому напрямі.

Для осягнення рівноваги буджету сильно підвищено податки: income taxe доведена на св, в той час як в рр. 1914—15 вона чинила лише 1 св. 8 д.! Крім цього були збільшені податки на чай, тютюн, оливу, бензину.

За 1937/38 р. загальна сума державного боргу зросла на 257 міл. ф. ст. і виносить 8 міліярдів ф. ст., які складаються: 7 міліярдів ф. ст. внутрішнього і 1 міліярд заграничного. Видатки на плачення відсотків з цього боргу виноситимуть в 1938/39 р. 230 міліонів ф. ст., а в 1937/38 були 227 міл. ф. ст.

*) Гл. попереднє число »К. Р.« ст. 276.

З воєнних видатків на біжучий рік найбільша сума була призначена на фльоту; кредити на наї збільшено на 100% в порівнанню з 1936/37 р. і на 18% з 1937/38 р.

Прибутки за 1-ий тріместр 1938 р. були вплачені нормально. Торговельно-промислові підприємства вплатили більш на 12% як за 1-ий трім. 1937 р.

Буджет на 1938/39 р. лише підтверджує відому доґму анґлійської влади: рівновага буджету за кожду ціну. Це ултіма раціо цілого анґлійського життя; в цьому висказується національний характер Анґлії. Тут кождий чудово розуміє, що з рівновагою буджету є тісно звязана грошева стабільність й національний кредит, або, що здорова фінансова господарка витворює здорові відносини в життю нації. Здається, немає країни в світі, де-би вплив влади на фінансову господарку так сильно ділав на реальне життя національної економії, як в Анґлії. Тут національна гордість, інстинкт за самоохорону вимагають подібної дисципліни. Анґлійська нація, яка з усіх кінців світа стягає необхідне для екзистенції, не може існувати, коли не матиме сильних й здорових фінансів.

(Д. б.).

Д. Післячевський

КООПЕРАТИВНЕ ВИХОВАННЯ

Наша кооперативна белєтристика*)

Літературна проза.

Літературна проза обіймає два головні типи, про які у нашім випадку кооперативної прози може бути мова: це оповідання і повість.

З літератури, що відбивалаб у собі змагання кооперативної ідеї, або якнебудь відзеркалювала кооперативне життя та звязані з ним життєві прояви, найбогатша у нас безперечно ділянка новелі та оповідання. Новелю та оповідання будемо розглядати разом, тому що великої сутньої ріжниці між ними нема і часто тяжко навіть повести поміж ними виразну межу. Як до попередніх інших родів кооперативної літератури так і до кооперативного оповідання відноситься твердження, що це переважно мистецтво ужиткове. Ці твори, писані переважно не письменниками, а кооператорами, ріжної освіти і ріжного літературного хисту, тільки в дуже рідких випадках уявляють собою якусь літературну вартість.

Спроби пропаґандивних оповідань з кооперативним наставленням стрічаємо у нас вже в 70-их роках минулого століття. Першим таким оповіданням слід уважати оповідання Ю. Федьковича: „Фармазони", видане окремою книжечкою у бібліотеці „Просвіти" 1873 р. У цьому оповіданні читаємо, як трицять селян у селі Срібнарові завдяки „фармазонським" заповідям прийшли до культури і добробуту. Між іншим згадується там, що срібнарівські „фармазони" заложили собі позичкову касу на уділах.

З передвоєнних кооперативних оповідань на Наддніпрянщині слід згадати два оповідання О. Юркевича: „Наша товариська крамниця" і „Наше позичкове Товари-

---

*) Поч. гл. в ч. 9. »Кооп. Респ.« за б. р. — **Ред.**

с т в о". Поміщені вони оба у збірці тогож автора п. з.: „Сучасні сільські малюнки", виданій у Києві 1907 р. Оба вони це не так оповідання, як літературно написані фейлєтони. Перше з них оповідає про адміністраційні перешкоди при заложенні кооперативи в ріднім селі автора та про щасливі початки її діяльности, а друге про гарний розвиток селянської ощадностево-кредитової кооперативи у м. Корні. Були це й справді ґазетні фейлєтони у київській „Раді". Ціла збірка „Сучасних сільських малюнків" має піднаголовок: перший рік співробітництва у вільній українській пресі. Оба фейлєтонні оповідання написані цікаво, з гумором і на ті часи мусіли робити добру пропаґанду кооперації.

Слід теж згадати оповідання теперішнього директора Союзу районових кооператив „Гурт" у Луцьку Й. В о л о ш и н о в с ь к о г о „Д р і ж д ж і", друковане у селянській ґазеті „Світова Зірниця", що виходила у Камянці Под. і видане окремою книжечкою в р. 1911. „Дріжджі", це довше оповідання, яке може служити за взірець популярного, пропаґандивного, при тім літературно написаного твору. Автор описує в нім, як селянський син, що побував у світі, своїм приміром і впливом на село доводить його до економічного розквіту. Станицями цього розквіту є спілкова крамниця, каса ощадности, громадський лікар, похоронна каса, пожарна каса, читальня і ін. Притім дає автор приступний виклад основ раціональної управи ріллі.

З пропаґандивних оповідань, в и д а н и х о к р е м и м и к н и ж е ч к а м и підчас і після війни згадаємо ще три оповідання. Перше з них це видане в 1916 р. оповідання невідомого автора: „В ц а р с т в і к о о п е р а ц і ї". Видавництво „Народня книжка", Київ 1916 р. Ст. 32, 16°.

„В царстві кооперації" невеличке, з літературного боку добре написане оповідання, без зазначеного автора, хоче представити нам утопійну картину українського міста і села в ідеальному, згідно з авторовим розумінням, кооперативному ладі. Та на жаль чомусь цей лад, який мавби настати до 25 літ від дати написання книжки (1916), а до якого переноситься герой при помочі медичного винаходу, зводиться ні менше ні більше лиш до сьогоднішніх большевицьких реформ. Оповідання „Царство кооперації", це добрий зразок як можна викривити ідею кооперації, яка в своїй основі саме дає повну свободу одиниці у її особистому і громадському житті, признає право власности на добра здобуті працею одиниці і зовсім не змагає до примусового усуспільнення усіх матеріяльних та духових дібр, як це представлено автором оповідання.

Подібним щодо теми є оповідання Василя Баричка „За краще завтра українського села" Львів 1937 р. Накладом автора, 40 ст. 16°. У цім оповіданні представляє автор видеалізоване українське село Райське, яке буцімто існує десь на Поділлі. В цім селі завдяки кооперації пристосовано усі винаходи техніки й аґрономії, а люди живуть у добробуті і щастю. Михайло Задорожний, директор кредитово-ощадностевої кооперативи „Єдність" такими, досить наївними, словами представляє чудесну історію цього

села: — Наше село тепер досить богате завдяки праці, солідарності і карності усіх мешканців. Неодин судить богацтво Райського по гарних, мурованих забудованнях. А чи ви догадуєтеся, пане Степанюк, що наше село розбудувалось невеличким коштом? Під гайком та на долинах було досить доброї глини. На однім сході усіх мешканців села винесли ми постанову, що вже довше не будемо жити в ліпянках. Побудуємося по новітньому. Заложили цегольню з дахівкарнею. Потворили кадри робітників-охотників і почали випалювати сотні тисяч цегол. Найперше вибудували величавий Народній Дім, вимурували церкву, а далі побудували ось цей кооперативний дім, молочарню, дім для кружка „Сільський Господар", та богато інших будов, — в міру розросту свідомости та орґанізації в селі — захоронку для дітей, приют для беззахисних і сиріт, школу, купальню, громадський дім, пекарню та сушарню. А пізніше почали будуватися поодинокі господарі. Одні другим помагали і так спільним, дружнім зусиллям за кілька літ ми розбудували наше село наче яке місто. Тепер у нас гарно, здорово і безпечно".

У такім самім наївнім тоні вдержаний і дальший опис господарських уладжень села нпр. опис ляборатορій хемічної і насінної секції при кружку „Сіль. Господаря", фабрики овочевих перетворів та овочевих вин, двоповерхового будинку „Районової мол.", взірцевих господарств поодиноких господарів, коопер. механічної пекарні, сільського мирового суду, досягнень кооперативи для заг. закупу і збуту та кредитової кооперативи. Оповідання навіть під педаґоґічно пропаґандивним оглядом має невелику вартість саме через свою нереальність.

Третя книжечка це оповідання Теофана Лебідя: „Що робити?". Оповідання з кооперативного життя на Волині, накладом видавництва „Рідний Колос" в Луцьку 1936 р.

На 64 сторінках друку у формі оповідання в досить примітивний спосіб описано, як у волинськім темнім селі під впливом кризи і за порадою колишнього кооперативного курсанта заложено кооперативу. Інтриґа шабльонова з тою хіба ріжницею від галицьких, що з жидом Мошком тримає тут і священник Москаль. Примітивність розуміння кооперації у автора значна. Все таки книжечка може бути корисна своїм кооперативним наставленням і може робити свою пропаґандивну роботу на селі.

З окремо виданих оповідань можна тут згадати ще оповідання Юрія Липи: „Коваль Сапрун", видане у його збірці „Нотатник" том II. в 1936 р. (Ця збірка була навіть нагороджена III-ою нагородою Т-ва Пис. і Журналістів, як одна з найкращих книжок в 1936 р.). В цім оповіданні особою, що будить національну свідомість у ковалі Сапруні, даючи йому Кобзаря, є кооперативний орґанізатор. Позатим він не відграє ніякої поважнішої ролі в акції оповідання.

„Кооперативна новелістика", якщо так можна сказати, розвинулась сильно після війни з приростом кооперативної преси. Кооперативна преса, а саме ГКЧ від 1929 р., і „Кооперативна Родина" від 1936 р. почала запотребовувати більшу скількість опо-

відань з кооперативного життя, які поміщувала на своїх шпальтах. Авторами цих оповідань є переважно інтеліґентні селяни-кооператори, або кооператори інтеліґенти, хоч находимо поміж ними й імена письменників, що займають або напевно займуть ще своє місце в нашій літературі. Не можемо перечислювати тут усіх авторів, а тимбільше усіх їх оповідань та новель друкованих у нашій кооперативній пресі. Згадаємо тут тільки найліпші з них. Кілька добрих оповідань помістив у ГКЧ молодий письменник І. Керницький. („Крамар Сень Свистун", „За пятку", „Кооператор першого степеня", „Як св. Миколай задовжився в кооперативі" і ін.). Два з цих оповідань увійшли у його збірку оповідань „Святоіванські вогні". Вид. І. Тиктор 1932.

Далі згадаємо кілька дрібних гарних кооперативних нарисів Жені Лисогірської, оповідання Волод. Островського („На чотирьох стовбурах", Сидір Стріляй"), оповідання Антона Вартового (Золоті струни), з гумором написані нариси А. Смілого (Нові люди і ін.). Оповідання Юрія Горошка, Федора Настьошина, Семена Нестера, нариси Федина Бороненка, три оповідання з діточих кооперативних починів Мих. Приймака („Кошикарі", „Спільними силами", „Порадили собі"), малі дотепні фейлєтони Семена Юхимова в ГКЧ., Богдана Нижанківського, друковані у „Службовику, і богато інших.

Читаючи ці оповідання, новелі та нариси з кооперативним сюжетом майже завжди відчуваємо одну їх засадничу хибу: а саме, що їх автори, головно автори неписьменники, писали їх, маючи на увазі тільки якусь дійсну або видуману подію з кооперативного життя, до якої відносяться неґативно або позитивно, а зовсім не поглибили цієї події психольоґічно. Тоді, як у нашім гарнім письменстві автори часом аж занадто звертають увагу на психольоґічну сторінку, нераз зі шкодою для акції і сюжету, — кооперативна новеля, чи оповідання це переважно сам сюжет, без літературного, психольоґічного і треба ще сказати також — без кооперативного поглиблення.

З тої причини джерело сюжетів, яким є для авторів без літературної фантазії і без глибшого кооперативного підходу — наша кооперація, дуже скоро вичерпалося. В майже кожнім кооперативнім оповіданні (так само, як у праці) повторюється кілька стереотипних сюжетів: хлопець кооператор любиться в дівчині, а його суперник, щоби відбити дівчину обкрадає кооперативу і підозріння кидає на кооператора. Через щасливий збіг обставин правда виходить наверх і добрі дістають нагороду, а злі заслужену кару. Подібний сюжет з суперником кооперативи — жидом-приватником, замість любовного суперника. Не перебільшу, коли скажу, що 90 проц. усіх кооперативних оповідань так само, як драматичних творів має за тему крадіж або манко в крамниці кооперативи в такій, чи іншій формі. Дуже часто оповідання грішить при тім ще й браком відповідної літературної форми.

Та все-таки є поміж цими оповіданнями й такі, які стоять на деякій висоті так під літературним оглядом, як і під оглядом ко-

оперативно-ідеольоґічним. Нажаль не маємо ще досі ніодної збірки кооперативних новель чи оповідань, виданих окремою книжкою. Всі вони, розкидані у кооперативній пресі, як фейлєтони, затрачуються і справді найвищий вже час, щоби найкращі з них зібрати та видати окремими виданнями.

Повість.

Так, як у ділянці оповідання, першим оповіданням, в якім була згадка про кооперативну кредитову касу, були Федьковичеві „Фармазони", так серед повістей першою спробою повісти, в якій є згадка про таку саму кредитову кооперативу є повість І. Наумовича „Мельникова Юстина", якої VIII. розділ має наголовок: Основаніє позичкової каси. — Ціла повість є це пропаґанда брацтв тверезости, при яких, саме в названім розділі радить Наумович закладати спілкові каси. Членами цих кас мають ставати всі члени Брацтва тверезости. Повість „Мельникова Юстина" була друкована в 1876 р. (три роки після „Фармазонів") в популярнім часописі „Наука", що її видавав Наумович.

Українською суспільною повістю з передвоєнної доби, в якій поважніше заторкнене кооперативне питання є повість Б. Грінченка „Під тихими вербами", видана в Києві 1902 р., як видбитка з „Київської Старини" з того самого року. В цій повісті знаходить своє відзеркалення перший почин кредитової кооперативи в селі на Великій Україні перед війною. Цей почин зводиться всього до зложення кількох уділів і позички для одного задовженого селянина, щоби він міг збутися лихварського довгу. Пізніше до цього „товариства" приступає ще кілька осіб з уділами, разом їх всього вісім. Грінченко не змальовує дальшого розвитку цієї заімпровізованої кредитової кооперативи, але ціла ця його повість так пронята духом співпраці і самодопомоги, так переконливо проповідує ідею чинного господарського альтруїзму і то не словами, а вчинками гуртка майбутніх кооператорів, що можна вважати її справді кооперативною повістю, хоч на перший погляд про кооперацію в ній дуже мало говориться. Саме в цій замаскованости мігби бути великий ушляхотнюючий і пропаґандивний вплив цієї повісти, колиб її поширено по наших кооперативних бібліотеках. Незрозумілі для наших селян були б тільки представлені в повісті суспільні відносини на Вел. Україні перед війною в українському селі, де незвичайно завзяту боротьбу зводять зі собою два суспільні шари села: богаті кулаки з бідними малоземельниками. Такої боротьби і такого визиску одних другими у нас не трапляється.

Із засобів, якими герой повісти Зінько старався вивести село з його господарського і культурного упадку, треба згадати поза кредитовою кооперативою боротьбу з алькоголізмом, допомогу при оброблюванні землі в потребі, науку грамотности, поборювання забобонів, поборювання панської ноші на селі і т. п. Всі ці моменти заторкнені дуже вміло, дискретно і повість не робить враження тенденційної. Причинюється до цього головно добре

психольоґічне оброблення повісти, що надає їй літературної вартости.

До повістей, які у своїй акції заторкують кооперативне питання, однак змальовують його тільки фраґментарично, звертаючи головну увагу на інші національні та суспільні явища, належать дві дальші, вже післявоєнні повісті, а саме: повість у двох частинах Івана Садового: Безіменні герої, видана у Львові 1935 р. накладом видавництва І. Тиктора і Уласа Самчука повість-хроніка волинського села „Волинь", зокрема третя її частина п. назвою „Батько і син". Видана накладом Василя Рудка в 1938 р.

Повість Садового: „Безіменні герої", хоч написана після війни, відноситься своєю дією до передвоєнних часів.

Ця повість змальовує життя народнього вчителя українця-патріота перед війною, його життєві невзгодини, переслідування владою, матеріяльну біду, а при тім усім його жертвенну працю для народу. Учительський стан репрезентує у цій повісті кілька типів учителів, всі, крім одного, ідейні діячі, що ріжняться поміж собою лише віком. Найважніші з них два: учитель в середніх літах Несторович і його молодий тіточний брат Луговий. Луговий виховується під впливом Несторовича і його життя та працю на селі можна вважати продовженням праці Несторовича. Так праця Несторовича, як і Лугового на селі торкається окрім фахової праці вчителя також праці в читальні, навчання хору, музики, а також праці в економічній ділянці. Повість Садового закроєна на надто широку мірку, як на свій обєм по 128 ст. в однім томику, тому не могла вичерпати усього суспільного матеріялу, що був у автора під рукою. Тому теж вся ідейна праця героїв повісти для культурного і економічного піднесення села представлена доривочно, загальниково. Автор згадує про неї у повісті без пляну та системи і через те не може дати на неї чистого, ясного погляду.

Зокрема про кооперацію згадується тільки в кількох місцях доривочно і поверховно. Згадується там про Народний Дім, в якому є крамниця, де „кипить купецький рух". З приводу легко зазначеного конфлікту Несторовича зі священиком згадується про „Народню Спілку", здається ту саму кооперативну крамницю. Проти неї виступає священик, тому що у її проводі стоїть учитель, а не він, священик. Про молочарню, також мабуть кооперативну, згадується при нагоді відвідин Несторовича у селі, в якому він працював перед тим.

— А як там молочарня? — спитав Несторович.

— Також добре, сказав молочар. До нас приступило ще одно сусідське село і привозить нам сметанку.

Позатим більше нічого.

Таких кілька спорадичних згадок про кооперативні установи на селі це трохи замало на повість, що хоче дати повну картину суспільної праці учителів у галицькому селі зперед війни.

Всетаки не можна відмовити авторові хисту у змальовуванні культурно-освітних та політичних, а притім і загально-економічних

відносин в Галичині перед війною. Постать українського вчителя ідейника вийшла на цьому тлі доволі релєфно і в цьому заслуга автора. Найкраще вдалося авторові видержати у цілій повісті малюнок особистих переживань героя повісти Лугового у звязку з його душевним конфліктом, як українця, що закохався в польці. Цей конфлікт розвязує автор щасливо для героя повісти весіллям зі свідомою ідейною українкою.

Питання української кооперації, як чинника українського національного відродження на Волині, торкнувся у третьому томі своєї повісти-хроніки „Волинь", один з найталановитіших сучасних українських письменників Улас Самчук. Сам Волиняк, син волинського села, знаменитий спостерігач життя і тих духових емоцій, що хвилювали волинське село після війни і революції, він у своїй великій тритомовій повісті прекрасно і незвичайно глибоко представляє волинське село у його рості від передвоєнного національного індеферентизму і майже анімального животіння через крівавий хрест війни і революції аж до перших післявоєнних літ, коли те село ожило, неначе прокинулося з віковічного сну, почало думати, працювати.

В третьому томі герой повісти Довбенко збирає свідоміших людей, відновлює кооперативу, викидає жида з громадського дому і отвирає при кооперативі читальню. Однак сам він не кооператор і не входить ані до управи, ані до Н. Р. кооперативи. Він стає зате культурно-освітним референтом і працює в читальні. З часом, коли в селі розгоряється боротьба поміж сільськими комуністами і рештою ще політично майже нескристалізованого села, кооператива і її читальня стає предметом, за який розігрався на її Загальних Зборах перший отвертий бій. В цьому бою завдяки Довбенкам, синові і батькові, сільські комуністи потерпіли поразку.

Все таки в кооперативі були великі недотягнення. Це бачив Довбенко. Ось як описує автор стан кооперативи:

> »Він бачив, що козак, що веде приватну торгівлю, росте, а кооператива хиріє. Він бачив, що тут ніхто в дійсности не віддається кооперативі цілком. На діло дивляться формально. У кооперативі завжди бракує тих товарів, що якраз потрібні. У мясниці привезено бочку оселедців. У піст оселедців нема«.

Довбенко говорив про це все голові Н. Р. місцевому збанкротованому дідичеві, але цей засланявся тим, що він не економіст, що він тільки любить кооперацію. Кооперативу обкрадав власний крамар, але ратунку на це Довбенко знайти не міг. Зате читальня, якої освітним провідником є Довбенко, працює краще і на неї автор кладе більшу вагу.

Втретє після засновин і бурливих Загальних Зборів, виступає кооператива на ширший плян у повісті Самчука тоді, коли війт волости, щоби перешкодити у праці і в орґанізації села, викидає її разом з читальнею з громадського дому.

„Тоді село стало дуба..." — пише автор. Постановили побудувати власний кооперативний дім.

> »Вже за пару днів на клаптику землі біля дякової садиби, напроти самого »постерунку« починалась робота. Пів сотні молодих людей жартуючи викопали фундамент. Двацять підвід возило з долини камінь. Пара десятків дроворубів валили в Жолобеччині дуби. Ще кілька днів

і прийшли й теслярі. Невеликий простий будинок... Нічого на нім особливого... Одначе там завжди рух, гамір, сміх. Туди стікається ціле село. Прихильники й вороги, комуністи й некомуністи. Баптисти й православні. Тут всі. Робота й бажання поставити на своєму...«.

Саме посвячення кооперативного будинку це кульмінаційний пункт цілої суспільної праці села у повісті Самчука і він описав його так по мистецьки і з таким захопленням, що кращого пеану на хвалу суспільної орґанізації тяжко булоб мабуть знайти не тільки в нашій, але і в чужій літературі.

Ось малий уривок:

»Ні, ні... Це не було тільки посвячення будинку. Це по своєму воскресало й зводилось село. Це не була цвітуча весна, це було густе, налите снагою літо з бронзовим чолом. Треба було бачити, як того ранку сходило сонце. Ніколи воно не вставало так. Сам Бог зійшов зі свого трону й зводив його обома своїми руками... Як горіли золоті стерні розлогих ланів, як суворо, рівно стояв на обрію ліс, як гнулись тяжкі віти яблунь — про все це немає сили сказати... Село виступало — хата за хатою, всі лавою, мов живі, білі, веселі, усміхнені... Дзвін від самого рання бушував над селом і розлітався навкруги, ніби розбитий гураґан; всіх зводив, всіх гнав до Тилявки, всіх випростував і бадьорив«.

Далі йде прегарний опис, як з сусідних сіл ідуть селяни, старі й молоді і діти на свято до Тилявки. Опис Богослуження і опис самого посвячення дому відзеркалює дійсність.

»Далі похід повертається вліво... Там далі видно високу браму, оздоблену жоржинами, кражалками, повнякими та безсмертниками... На брамі напис »В Єдности Сила«... Чорні, великі літери на білому папері... Перед тими літерами людське море, голови, безліч голів, з розумом і думками... В єдности сила, каже плякат, говорять чорні на білому літери... В єдности сила стоїть перед обличчями всіх людей... В єдности, в однодушному споєнні, в великій свідомости свого людського первня. Дзвони говорять, небо говорить, говорить стара прапрадідівська земля, могили батьків, дідів, чорне, закурене віками обличчя в терновому вінку з краплинами крови на чолі... Все це повідає, що сила в єдности, що воля в єдности, що свободу дасть єдність...«.

Всетаки, хоч як захоплено описує Самчук цей вияв збірного, кооперативного діла, сам він некооператор і торкається кооперативного питання тільки як важного чинника у національнім двигненні села, залишаючи зовсім на боці економічну а навіть моральну його сторінку. Кооперація для Самчука це одинокий можливий для волинського села спосіб національної орґанізації, при якій можна провадити також освідомлюючу національну і культурно-освітну працю і тому він каже свому героєві братися за неї, як за корисне діло. Таке ставлення справи односторонне, дарма що в даних обставинах може й вірно відзеркалює дійсність.

„Волинь" це роман-хроніка волинського села, в якім обєктивно вірно і щиро, без прикрас і перебільшення представлений шлях національного і політичного освідомлення цього села. Між іншими чинниками велику ролю в цім освідомленні відіграє кооператива. Тому саме, що це признання у такій високо мистецькій формі вийшло зпід пера письменника-некооператора, має воно тимбільше значіння і тимбільшу переконливу силу.

Повість У. Самчука „Волинь", як цілість, це твір монументальний, високої мистецької вартости, це епопея українського волинського відродження села, яка буде духовим кормом цілих по-

колінь, твір який, як не перевищує, то в кожному разі дорівнює „Хлопам" Раймонта і тому тимбільша честь для української кооперації, що вона саме в тім творі грає таку важну ролю, дарма, що на Волині вона досі з причин від нас незалежних не має таких заслуг, не зробила досі такого національного, суспільного, морального і господарського перевороту, як це вона зробила у Галичині. (К. б.).

Вас. Софронів-Левицький.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Характеристичні прикмети кооперації на Мадярщині

Хоч Мадярщина невелика країна, то це нічим не зменшує значіння мадярської кооперації. Може якраз малі народи, вбогі на матеріяльні засоби, більше як другі потребують інтенсивного плекання кооперативної ідеї, бо вона тут найбільш відповідна і найкраще зберігає ті вбогі матеріяльні засоби в службі для великої альтруїстичної цілі, що хоче скріпити цілу націю.

Мадярщина це передусім хліборобська країна. Значіння хліборобства тут більше, як інших галузів виробництва. На хліборобстві тримається тут промисл і торгівля. Хліборобство забезпечувало і ще забезпечує промисл найбільшою частиною потрібних сирівців. Торговля, особливож експортова, займається з одного боку збутом с. г. продуктів, з другого село це головний ринок для торгівлі. Отже перша важна прикмета мадярської кооперації це те, що вона вийшла від хліборобського населення і ще до нині на ньому спирається.

До середини 19-го століття Угорщина була одною з т. зв. февдальних країн. Під психольоґічним та історичним впливом французької революції, по визвольній війні 1848 року, року який на завше залишиться памятним в історії Угорщини, — знесено панщину. Світова господарська кріза, що вибухла пару літ пізніше і спричинила господарський та соціяльний заколот у світі, згодом далася відчути також в Угорщині. Світанок ліберально-аґрарного господарського часу прийшов трохи за скоро для панщизняних селян, які стали тепер самостійними господарями. Вони стали ними саме тоді, як вибухла аґрарна кріза. Ціни рільних плодів упали до найнижчого рівня, а це привело до зубожіння приосталих господарств. Наслідки були тяжкі, досить згадати велику филю еміґрації до Америки, через що Угорщина втратила 1 міліон людей. Найменше 75% тих еміґрантів походили з хліборобів.

Коли розвязалося патріярхальне відношення землевласників і панщинників, мадярський дрібноселянин не мав нікого, хтоб йому був за дорадника і побачив, що у тій нерівній боротьбі він самий. Нічого отже дивного, що мадярська кооперація почала розриватися не з долу до гори, тільки згори до долу. Це також національ-

нальна прикмета мадярської кооперації. Землевласники, давніші патріярхальні опікуни й володарі, також переходили добу гострої кризи. Більшість з них потратила свої посілости і перейшли до міст, шукаючи тут заняття. Ті ж, що залишилися на їхніх прадідних місцях, мусіли також дуже змагатися за існування.

Визначні оборонці хліборобської соціяльної політики заступили місце давнішої патріярхальної соціяльно думаючої верстви. Між ними визначався покійний ґраф Александер Каролі та його штаб, також пок. міністер хліборобства Ігн. Дарані, той що перший вніс соціяльну хліборобську політику у сферу законодавства. З почину ґр. Ал. Каролі основано кредитову коперативу для пештенського повіту, першу сільську кооперативу в Мадярщині. З тої то кооперативи розвинулася пізніше нинішна центральна орґанізація взаїмного кредиту: краєва центральна кооперативна каса.

Одною з характеристичних рис мадярського руху є те, що заснування центральної орґанізації випереджувало заложення місцевих та провінційних кооп. орґанізацій і то так у кредитовій, як і при споживчій ділянці. Іншою прикметою є факт, що кредитові кооперативи повстали скоріше, як споживчі та продукційні. Також і в тих ділянках переважає централізація. Ґраф Каролі заложив наперед центральну орґанізацію „Hangya" (чит. Ганґя, пчілка), як централю споживчих і збутових коператив, а щойно після інтенсивної пропаґанди, яка зустріла серед населення добрий ґрунт, почалося основування сільських споживчих кооператив.

Мадярський кооп. рух від початку мав демократичний характер і має його ще до нині, хоч рух будувався згори. Ініціятори, піоніри сіл.-господарської соціяльної політики змагали до того, щоби дати народові духову поживу, яка Є відповідала його ступневі освіти. Інтеліґенція села, духовні, вчителі, нотарі, адвокати й лікарі радо вступали на місце дідичів і кооперативи та провадили їх, згідно з духом часу, шляхом самодопомоги. Не вільно забувати, що мадярський селянин з природи обдарований умово і понятливий. Отже скоро освоївся зі своєї кооперативою і приспособився до неї. По десяти роках кооперативної праці у многих сільських кооперативах селяни самі були книговодами, справниками й скарбниками.

Є тільки одна катеґорія мадярських кооператив, що не розвивалася згори вниз; це молочарські. Ці останні розвивалися в Угорщині знизу вгору. Виховане кооперативно сільське населення само їх творило й провадило. Веде їх ще й тепер, тільки тепер є вже, як вислід нормального розвитку, центральна орґанізація угорських молочарських спілок і ця орґанізація обіймає всі кооп. молочарні в державі. І це було природнє, бо й сам кооперативний розвиток, і потреби апровізації великих міст, нарешті й оправдане домагання селян справедливої ціни за молоко — все це перло до централізації.

Вже перед війною в Мадярщині почалося основування так зв. „селянських кооператив". Їхні члени провадили хлі-

боробські господарства на власний рахунок на землі, яку кооператива виарендувала і розподілила між членів. Кооператива ґарантує власникові арендну квоту, несучи збірну відповідальність за членів. По війні цей рід кооперації дістав новий поштовх; кооперативи цього роду орґанізував центральний кооп. банк. Від недавна орґанізуються також трудові кооперативи (кооп. праці) зі сільських робітників, під централізованою контролею. Їх центральна орґанізація співпрацює тісно з краєвим кооп. банком. Ці кооперативи складаються головно з робітників, які обіймають усілякі роботи в звязку з забезпекою від повений, наводненням та будовою доріг і роботи ці виконують з користю для членів. Засада самопомочі в цій організації проявляється дуже виразно; кооператива, як правна особа, виступає тут у ролі посередника, вона переймає працю, а дохід з неї дістається членам.

За сільською кооперацією прийшла також кооперація дрібного виробництва. Вже перед світ. війною були по ріжних сторонах краю кредитові кооперативи ремісництва та продукційні спілки. Ці малі місцеві кооперативи були теж вислідом приватної ініціятиви і вони будувалися знизу. Потім злучилися у центральні орґанізації, які стояли в тісному звязку з краєвим центральним кооп. банком.

Треба згадати ще про відношення держави до кооператив. З початку це відношення було явно неприязне. Всяка поміч кооперативам була заборонена, власти робили навіть перепони, так що деякі кооперативи мусіли перебороти перед основуванням чимало труднощів. Але помалу й обережно вдавалося проломлювати леди. Ідея кооперативної спільноти в господарстві йшла нестримно вперед і дотерла навіть до правительства. Сьогодні можна вже сказати, що кооперативи тішаться моральним підпертям публичних орґанів. Це було потрібне, бо інакше кооперативи булиб не пережили катастрофи кінця війни та великої девалюації гроша. Також у фінансовій ділянці держава прийшла з поміччю. Держава достарчила оборотового капіталу для централь — у формі опроцентованих уділів — та доручила краєвому кооп. банкові ліквідувати ріжні хліборобські кредити; вона перебрала на себе частинно фінансування тих кредитів у формі закупу уділів.

Сітка сільських кооператив набрала спеціяльного значіння через їх контакт з державою в нинішній добі плянового господарства. Хліборобська орґанізація, що обіймає цілий край, у своїх складових частинах самоуправна, а мимо того податна для центрального управління, це ідеальний інструмент для здійснювання певних народньогосподарських помислів. Тимто кооперативи сталися важними чинниками в заграничній торгівлі країни. Наші продукційні й споживчі кооперативи мали в послідніх роках помітний, успішний та спасенний вплив на продукцію, роблячи її конкуренційною на краєвому і заграничному ринках. Дрібний господар, який досі збував свої продукти більше або менше дешево на краєвім ринку, систематично втягається у світову торгівлю. Велика заслуга наших кооператив у тім, що вони навчили мадярського

селянина продукувати продукти для ринку зі стандардизованою якістю й кількістю.

Перед війною була „Ганґя", теперішня центральна організація споживчо-збутових кооператив тільки споживчою централею. По війні вона поширила свою діяльність на збут важних продуктів дрібних хліборобів, членів кооператив. Це був результат передовсім страшної господарської кризи останніх років. Проблему тої подвійної діяльности, що йде у двох діяметрально протилежних напрямах, це є закуп товарів по найнижчих і продаж с. г. продуктів по найдогідніших цінах Ганґя правильно зрозуміла і розвязала. Її членами є по найбільшій части селяни; постачання для тих членів можливо дешевих промислових товарів, фабрикатів і заграничних кольоніяльних артикулів дасться цілком погодити з засадою збуту через кооперативи сільських продуктів для міського населення і для заграниці по догідних цінах. Така двобічна діяльність в одній організації дає змогу, при обмеженні грошевого обігу, наладнати безпосередню виміну у споживчо-збутових кооперативах. Це підносить кооп. оборот, бо селянин купує потрібні йому товари тут-же, збуваючи свої продукти.

На кінець мушу ще раз вернути до факту, що мадярське кооперативне право (воно містилося в рямцях торговельного права), не відповідало аґрарному характерові і правдиво альтруістичному духові наших мадярських кооператив. Тимто був необхідний новий кооп. закон, а потім ще й додаток до нього. Але й ці два закони вже трохи застарілися та потребують перегляду відповідно до постійних змін у потребах життя. Треба злагіднити тугість їх постанов і дати більш елястичні та ширші рямці кооперативам. Над тим думає нині армія мадярських кооператорів, що разом з членами родин начислює нині 4 міліони осіб, або 45% населення.

Др. Ст. Антал,
директор мадярського Кооп. Союзу.

(Перекл. з Міжнар. Кооп. Огляду, 1937. XI.). Перекл. **К. Коб.**

Карль Кавцкі і кооперація

84-літній теоретик німецького робітничого соціялізму Карль Кавцкі, що по заняттю Австрії переселився і перебуває в Амстердамі, був предложений шведськими парляментами кандидатом на мирову нагороду Нобля за 1938 рік. З цього приводу бувший начальний редактор берлінсько-гамбурської „Konsumgenossenschaftliche Rundschau" п. Павль Ольберґ надіслав нам статтю, з якої виймаємо кілька уривків:

»Славний теоретик робітничого руху Карль Кавцкі запропонований як кандидат наноблівську нагороду мира. Цю пропозицію шведських парляментаріїв підперли тепло політики і вчені майже всіх европейських країн. Мотивують те ще тим, що К. К. майже через два покоління трудився для справи гуманітаризму й мира. Особливо в цьому сенсі замітні такі книжки Кавцкого »Війна і демократія« та »Соціялісти й війна«.

Для кооператорів подія ця цікава з кількох причин. Кооперація сама по собі це рух до миру й порозуміння народів, по друге сам Кавцкі заслужився чимало для поглиблення кооперативної думки. У 1897 році він видав спеціяльну студію п. н. »Споживчі кооперативи і робітничий рух«. Тоді у ав-

стрійській та німецькій робітничих партіях дискутувалося про ролю кооператив. Деякі вважали кооперацію найуспішнішим засобом для заведення соціялістичного ладу. Їх пропаґанда могла викликати враження, що кооперативи можуть заступити навіть політичну партію і професійну орґанізацію. Іншими словами, замісць того, щоби вести політичну й господарську боротьбу, треба будувати мирні кооперативи. Кавцкі виступав проти перебільшування можливости кооперації. Вказував на труднощі, які стояли на шляху кооператив. Головна перепона (принаймні тоді так виглядало) це завелика недостача капіталу і провідних сил, щоби можна було успішно конкурувати з приватним капіталом. Кавцкі підчеркував зокрема, що кооперації не можна вважати єдиною методою будови соціялістичного суспільства.

Про це становище Кавцкого треба завважити, що тоді в осередку робітничого руху стояла політична ідеольоґія. Кавцкі оцінював кооперацію головно зі становища політичної акції та соціялістичного ідеалу. Мало значіння й те, що тоді, яких 50 літ тому назад, у ріжних державах кооперативні спроби потерпіли невдачі. Рух находився ще у пеленках. Отже не диво, що думка Кавцкого про місію кооператив випала не дуже оптимістично. Та він не оспорював ваги кооператив для робітничої верстви. Чого виразно вимагав, так це правильної оцінки ролі кооперації в господарському житті. На дорозі до соціяльного визволення кооперативи не є **единим** засобом, тільки **одним** із многих засобів. Кавцкі підкреслює слушно: не всюди і не при всяких умовинах кооперативи можуть бути корисні робітництву; кооперація може процвитати лише там, де є відповідні політичні, господарські, правні й духові передумовини.

Згадану свою річ Кавцкі закінчує ось такою увагою:

»Швидше чи пізніше в кожній країні кооперація буде покликана грати немаловажну ролю в еманципаційній боротьбі робітничої кляси, поруч з боротьбою за право у громаді й державі, поруч зі змаганнями громади й держави до поширення й помноження своїх продукційних ділянок«.

Правильність цього погляду пізнавали постепенно демократичні кооперативи у всіх державах. Карль Кавцкі пророчим оком передвидів місце кооперації в соціяльному розвитку.

У великій програмовій праці з 1922 року п. н. »Пролетарська революція та її програма« Кавцкі знов пише про ролю кооператив в суспільстві. Він дає їм дуже важне місце в програмі переорґанізування капіталістичного суспільства на справедливих підставах. Читаємо там м. і. таке:

»Особливо важні для справи усуспільнення є споживчі кооперативи робітників. З початку їхнє завдання скромне: усувати недогоди паразитарного торговельного посередництва, через закуп товарів прямо у виробника та по ціні власних коштів, очевидно з накидкою за адміністрацію й ризико. Але коли обєднання вже досить велике, а особливо тоді, як кооперативи країни згуртуються в закупочну гуртівню, вона може розпочати власне виробництво деяких предметів, які їй потрібні. В суті річи це вже є соціялістичне господарство, бо продукція відбувається не для ринку, а для потреб членів і не для зиску; таке підприємство дає також найліпші умови праці своїм працівникам, на які лише в даних умовинх дозволяє його життєздатність«.

Далі Кавцкі передбачує, що роля кооперації в аґрарних країнах буде навіть більша, як у промислових. Кооперативи міських робітників матимуть тим ширші вигляди, чим сильнішою ногою стануть на селі. До їх розпорядження стане тоді величезна сила цілого сільського населення. Для власної продукції кооператив це куди ширша й сильніша база, чим для кооперації у старих промислових країнах«.

Зате для виробничих кооператив Кавцкі не бачив виглядів. Мимо того не радив цілком занехувати цю думку. Підчеркує, що дотеперішні виробничі спілки працювали в несприятливих умовинах. Всеж таки »хочби й як вдатні були починання тих кооператив, нема підстав думати, щоби це була загальна форма соціялістичного виробництва«.

Приходимо до такого висліду: Кавцкі цінить кооперацію високо не лише тому, що вона є успішним засобом до двигання господарських та моральних життєвих умов трудових мас за капіталізму, але й тому, що вона, і то у великій мірі, підсилює перебудову новочасного суспільства на новій, справедливій суспільній підставі.

Карль Кавцкі є не тільки тому щирим другом демократичного кооперативного руху. Поза тим, що написав спеціяльно на кооперативні теми, він посередно причинявся до розвитку кооперативного руху — через численні праці з ділянки народнього господарства, соціольоґії й фільософії. Іншими словами він добре заслужився кооперативному ділу«. **П. Ольберґ.**

До повищих слів поважаного ред. П. Ольберґа треба додати ось-що: К. Кавцкі був довгі десятиліття найбільш правовірним інтерпретатором ідеольоґії К. Маркса і тому його відношення до кооперації, руху самочинного, незалежного від держави, було довший час критично-холодне. Маркс був, як відомо, прихильником усуспільнення шляхом приказа, через державу, а в тій концепції для кооперації місця не було. Одначе, як більшість німецьких соціялістів, так і К. Кавцкі з бігом літ робив уступки кооп. думці, бачучи її очевидні успіхи та її можливости. Можна сказати — кооператизм постепенно перемагав в Кавцкім етатизм. (Зовсім подібний був зрештою розвій і фільософічного світогляду Кавцкого: чим далі, тим відважніше він відступає від одтодоксального »історічного матеріялізму« Маркса та наближується до ідеалістичного способу думання; подібну еволюцію перебув був свого часу, як відомо, лідер марксизму в Австрії, пок. Макс Адлєр).

Ці уваги необхідно було додати до наведених думок шан. ред. П. Ольберґа, щоби не залишилося враження, що К. Кавцкого можна вже тепер числити до свідомих теоретиків і апостолів кооп. руху. Таким він не був і не є ще й нині; не є виключене однак, що Кавцкі завершить свою еволюцію і стане вповні на кооперативну точку погляду. (Свого часу таку еволюцію відбув проф. М. Туган-Барановський і кооперація зискала першорядну наукову силу). **К. Коберський.**

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ

СОЦІЯЛЬНИЙ СКЛАД ВКЛАДНИКІВ В УКРАЇНБАНКАХ.

В часописі »Кредитова кооперація«, що його видає Центробанк, в числі 9. вміщена інформаційна стаття на повищу тему. З неї виходить, що сума 4,08 міліонів злотих вкладок (у 92 українбанках у 1937 році) розкладалася ось як на окремі суспільні ґрупи нашого громадянства:

рільники	21,2%	суми	(39,8%	вкладників)
ремісники	2,1%	„	(2,9%	„)
робітники	4,4%	„	(6,9%	„)
умові працівники (св. і дух.)	19,9%	„	(13,0%	„)
промисловці	0,5%	„	(0,4%	„)
купці	1,7%	„	(1,7%	„)
вільні звання	7,8%	„	(3,2%	„)
інші фізичні особи	11,6%	„	(13,0%	„)
кооперативи	7,9%	„	(2,9%	„)
інші правні особи	22,6%	„	(12,9%	„)
дрібна ощадність	0,3%	„	(3,3%	„)

Що до соціяльного складу довжників, то статистичний відділ РСУК точних відомостей не має; приблизно 80% суми позичок припадає на рільників. Як видно, нема ніякої пропорції між сумою капіталів, зібраних між рільниками, а сумою уділених їм кредитів.

Впадає у вічі відносно невеликий відсоток вкладок кооператив в українбанках (наведених вище 7,9% робить 320.386 зл.). На оправдання кооператив треба сказати, що вони льокують свої зайві гроші також у центральній касі кооперації (Центробанку), а дещо також у сільських райфайзенках. Всеж таки, коли взяти навіть і ті позиції в рахунок, то капітало - льокаційна діяльність наших торговельних і торговельно-перерібочних кооператив вийде марною. Сільські закупочно - збутові і міські споживчі, якщо мають більше готівки, часто-густо почина-

ють роздавати товар на кре »льокують« капітал. Сум правдиве!

Що до висоти пересічн вкладок на одного вкладника, то найвищі суми ощадностей мають, поза кооперативами (607 зл.), особи вільних звань, це є адвокати, лікарі, інженери (554 зл.); за ними йдуть умові працівники зі сумою 341 зл., промисловці 305 зл., купці 214 зл., ремісники 159 зл., робітники 142 зл., а **найнижчу пересіч суми вкладок мають рільники: 119 зл.**

Мізерні це ощадности і вони є відбиткою мізерного маєткового стану нашого народу. Здається, що повища скаля дає нам одночасно й вірний образ суспільно-маєткової драбини в нашому суспільстві.

КООПЕРАЦІЯ В ГАЛИЧИНІ ПІСЛЯ НАЦ. СОЮЗІВ.

На конець 1937 року на території 3-ох галицьких воєвідств було таке число кооператив:

РСУК	3548	66,3	+7,3%
РРС	218	4,3	+4,8%
Поль. союзи	1234	26,9	+9,15%
Жид. союзи	120	2,5	+4,1%
Разом	4659	100,0	+7,8%

В році 1937 найбільшу динаміку росту числа кооператив проявило польське суспільство і через те відносна участь укр. кооператив в загальному їх числі за цей рік дещо зменшилася (у 1936 році було 71%, у 1937 р. — 70,6%.

Коли відняти пять польських повітів львівського воєвідства, то частка РСУК піднесеться до 68,7%, а разом з РРС до 73,2%.

Ця цифра сильно відбігає від проценту українського населення, що його на цій території показує офіціяльна статистика.

Ці відомости подаємо за статтею А. Жука в »Кред. кооперації«. Вартоби подати ще подібне зіставлення після числа членів союзних кооператив у національних союзах.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

СЕЛО В ПОЛЬЩІ В РОЦІ 1936/37.

Черговий випуск дослідів Пулавського Інституту над рентовністю селянських господарств в Польщі обіймає господарський рік 1936/37. Це був другий рік поправленої конюнктури в хліборобстві. Дослід, опрацьований, як і попередні, інж. Яном Цужитком, спирається на ще меншому, як в попередньому році, числі господарств (всього 200). Таким чином доказова сила заключених в тій праці матеріялів менша, як було досі і має характер більше інформативний. Треба памятати, що ті господарства, які ведуть рахівництво і доставляють його висліди в розпорядження Пулавського Інституту, завжди належали до ліпших і раціональніше ведених; чим більше зменшується число обслідуваних господарств, тим більше відпадає гірших, а остаються найліпші.

Та всеж таки і в тих 200 господарствах, які ще ведуть рахівництво, грошеві видатки на одну дорослу особу становили у 1936/37 році всього лиш 156 зл. 58 ґр. за рік: денно на одну особу на викормлення видано всього 56 ґрошів. На промислові товари в стислому розумінні, це є на помічні погної, удержання будинків та мертвого інвентаря і на закупно приладдя видано на 1 гектар площі всього 73 зл. 10 ґр. На одну особу видано річно на цукор 5,99 зл., на сіль 2,21 зл., на світло 2,15 зл.

У останніх літах перед вибухом кризи видавалося на ті цілі у двоє більше. (Це була і без того марна консумція; обнижка цін цукру, соли, нафти далеко не вирівнює тої ріжниці у спотребі). Звідомлення Інституту називає це явище обниження спотреби »достосуванням спотреби селянських господарств до висоти одержуваних доходів«. Однак це щось більше, як достосування, це голодовий рівень селянського побуту в другому році поправи конюнктури.

Готівкові приходи дещо збільшилися проти попереднього року і виносили на 1 гектар площі 193 зл.

Доходи ті зужито передовсім на урегулювання зобовязань з попередніх літ; на нові наклади, рільничі машини і взагалі обнову річевого капіталу господарств не лишалося нічого. Внаслідок того пересічний чинний капітал зменшився знову з 1805 зл. до 1789 зл.

Таким чином нарешті й числа доказують факт, який обсервуємо всі, що мимо поправи цін зернових продуктів в р. 1935—1936 господарство селянина й далі було стратне, а його маєткова субстанція далі корчиться.

Щож казати про рік 1937 і 1938, коли прийшла нова знижка цін сільських продуктів?

З ПРЕСИ і ЖИТТЯ

НА ЧІМ ОПЕРТИ ОРГАНІЗАЦІЮ СЕЛЯНСТВА!

В кругах польської т. зв. »людовецької« інтелігенції будиться критична думка: чи організація польського селянства йде правильною дорогою? Проявом цього ферменту можна вважати місячник „Wieś i państwo", що став виходити у Львові, під редакцією відомого знавця села проф. Буяка. У 6. числі цього журналу, у статті п. н. „Niewłaściwe drogi naszego ruchu ludowego" якийсь п. А. Малишко приводить в память статтю на подібну тему проф. Буяка з перед 9 літ і наводить з неї головніші місця. Ось вони:

»Стан людового руху в Польщі представляється нині сумно, навіть понуро. Не стає йому основ та господарських установ і по більшости правдиво-селянської програми. Найбільшим нещастям людового руху є надмірна перевага політичної ідеї... Справжніми керманичами людового руху є професійні політики, що не лише живуть з того руху, але разом з тим є його найбільшими шкідниками. Не можна тим професійним політикам відказати доброї волі..., але треба, на жаль, їм закинути значні недостачі характеру і освіти. Майже всі вони виросли в твердій агітаційній праці, у заїлій конкуренційній боротьбі, ненавистю переслідувані, ненавистю надихані, брехнею атаковані, брехнею відповідаючи. Професію свою... на жаль занадто часто трактують як засіб удержання, або навіть зроблення карієри. Їх освіта також сильно недомагає... Дійсні потреби селян та глибші цілі селянської господарської політики для них завжди річ мрачна і неясна«.

»Людовий рух в Польщі мусить бути передовсім рухом господарським, боротьбою за поступ, але не за той радикальний міський поступ, тільки поступ селянського добробуту через поступ загальної освіти, поступ рільничий... Осередком людового руху мусять зробитися господарські організації...«.

»Так колись у Познанщині господарська організація і праця довела до політичного обєднання цілої дільниці, так у Чехах заслужилося обєднання рільничих кооператив під проводом досвідного Фердинанда Кліндери, так у Швайцарії веохована господарська організація тамошніх селян під кермою ґеніяльного проф. Ернста Ляура, так врешті у наших Русинів у Східній Малопольщі в останніх часах господарська організація зробилася суттєвим підставовим чинником селянського руху (підкр. наше — Ред. »К. Р.«). Так само було в Данії, тім праобразі поступу в організації селян.

»Хто думає, що польський селянин може йти іншими дорогами, хто на інші веде шляхи, той зводить його на бездоріжжя і опізнює його поступ«.

Нам здається, що проф. Буяк має глибоку рацію, та що його критичні думки про »лиш-політиків«, як професійн. провідників селянства, можна віднести також до наших відносин. І у нас не є так цілком добре, бо є і у нас типи професіоналів, що живуть і роблять карієру не на всесторонній організації потреб села, а на »політичнім« крикунстві і демагогії, яка звичайно навіть політикою не є, лиш дрібничковим політиканством та гризнею за пусті речі.